

MOKSLO LIETUVA

2005 m. spalio 6–19 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 17 (329)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Istorija, istorikai ir visuomenė

Rugsėjo 15–17 d. Vilniuje vyko pirmasis Lietuvos istorikų suvažiavimas, kurio tema – *Lietuvos istoriografija, kultūrinė atmintis ir bendroji Europa*. Trys svarbiausi suvažiavimą sveikinusių asmenys buvo toli nuo Lietuvos ir asmeniškai suvažiavimo pasveikinti negalėjo. Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus tomis dienomis dalyvavo 60-ojoje Jungtinių Tautų sesijoje ir valstybių vadovų susitikime Niujorke, JAV, švietimo ir mokslo ministras Remigijus Motuzas buvo išvykęs į Japoniją, o istorikų suvažiavimą priglaudusio Vilniaus universiteto rektorius prof. Benediktas Juodka dalyvavo aukštojo mokslo reikalams skirtame renginyje Bolonijoje.

Taiigi viršūnės pradeda išsivaikščioti, prisimename lakų poeto kunigo Ričardo Mikutavičiaus posakį. Tai netruko pažymėti Lietuvos nacionalinio istorikų komiteto prezidentas

prof. Alyudas Nikžentaitis. Gal tai ir ne didžiausia bėda, nes duok Dieve, kad šaknys liktų vietoje ir būtų sveikos, tvirtiau kibūt į gimtąją dirvą ir nesileistų išverčiamos globalizacijos vėjų. Viršūnės ateina ir nueina, o didžiausius darbus nuveikia kiekvienos srities profesionalai, tie triūsliai, kurie ir kuria istorijos mokslo klimatą, dalykinę bei moralinę aplinką, reikalingą mokslo vaisiams sirpti. Plušančiuosius istorijos mokslo baruose būtų sunku įvardyti vienu žodžiu – *bendruomenė*, nes tuojau kultų daugybė argumentų už ir prieš tokios sąvokos teisėtumą dabartiniam gausiam Lietuvos istorikų būriui įvardyti. Nors prof. A. Nikžentaitis lengva ranka ir pavartojo sąvoką *istorikų bendruomenė*, tačiau tai, ko gero, avansas, graži geidžiamybė. Sprendžiant iš kai kurių ženklų, greičiausiai tokios bendruomenės bent

Nukelta į 9 p.

„Fulbright“ programos dalyvės Amerikos centre: mokytoja iš Marijampolės Jolanta Rupšienė, vertėja Edita Šatienė ir programos mainų organizatorė ISM vadybos ir ekonomikos universiteto bakalauro studijų prodekanė Jolita Butkienė

Ką davė „Fulbright“ programa (1)

Pirmajame Lietuvos istorikų suvažiavime habil. dr. Jūratė Kiaupienė ir prof. Zigmantas Kiaupa

Rugsėjo 27 d. Amerikos centre Vilniuje į kasmetinį susibūrimą rinkosi *Fulbright* programos dalyviai, kurie nuo 1993 m. įvairiu metu studijavo, tobulinosi arba dirbo JAV mokslo ar studijų institucijose. Tokių asmenų Lietuvoje jau 150. Juos galima pavadinti *Fulbright* klubo nariais, nors formaliai tokio klubo dar nėra.

Programos dalyvius sveikino Amerikos centro direktorius Antonis Pahigianas (Anthony Pahigian) ir JAV ambasadorius Lietuvoje Stefanas Donaldas Malas (Stephen D. Mull).

Įspūdžiais apie savo JAV praleistą laiką, *Fulbright* programos reikšmę mokslinei ar pedagoginei veiklai paprašėme papasakoti Marijampolės Jono Totoraičio vidurinės mokyklos anglų kalbos mokytojos metodininkės Vytauto Didžiojo universiteto magistrantės Jolantos Rupšienės ir Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto Matematinės analizės katedros vedėjo prof. Vyganto Paulausko.

Pokalbiai pajavairinti nuotraukomis iš šio susitikimo

Nukelta į 8 p.

2–3 p.

KAD FIZIKA
TAPTŲ
KULTŪROS
DALIMI

5 p.

KOLEGIJŲ
RŪPESČIAI

7 p.

DIRBANTIS
AUGALŲ
GENETIKOS
SRITYJE

10 p.

SU T. R. VYKSU –
APIE ANTRĄJĮ
PASAULINĮ
KARĄ

13 p.

P. U. DINIS –
VU GARBĖS
DAKTARAS

Tarptautinių fizikos metų proga *Mokslo Lietuva* kalbina Europos fizikų draugijos (*European Physical Society – EPS*) prezidentą prof. Martiną Huberį (Martin Huber) iš Šveicarijos, nors pokalbis toli gražu neapsiriboja vien šia tema. Galimas dalykas, Martinas Huberis Europos fizikų draugijos prezidento pareigas šį rudenį jau spėjo perleisti kitam asmeniui, bet mums bendraujant, jis buvo pirmasis draugijos asmuo.

Kad mokytis fizikos būtų patrauklu

Profesoriau Martinai Huberi, mums malonu Jus, Europos fizikų draugijos prezidentą, matyti Vilniuje. Įdomu, kokią įtaką Jūsų vadovaujamos draugijos (jos valdybos narys yra ir Lietuvos fizikas prof. Zenonas Rokus Rudzikas) tolesnei veiklai turės Vilniuje vykęs Europos fizikų draugijos vykdomojo komiteto posėdis?

Iš tikrųjų Vilniuje vyko du renginiai: kitą dieną po Europos fizikų draugijos vykdomojo komiteto posėdžio buvo surengta vadinamoji Apmąstymų diena (*Reflection Day*). Tai daug neoficialesnis renginys, kuriame buvo kalbama, ką reikėtų daryti, kad fizikos mokymas ir mokymasis būtų patrauklesnis.

Kokios refleksijos kyla Jums, turinčiam didžiulę darbo fizikos mokslo baruose patirtį? Kaip toliau turėtų būti plėtojamos fizikos studijos Europos Sąjungos valstybėse?

Šis klausimas Europos fizikų draugijoje turi savo istoriją. Prieš 10 metų Malverno susitikime buvo diskutuojama apie panašius dalykus. Taip atsirado programa *Fizika ant pakylės (Physics on Stage)*. Dabar tai jau vadinama *Mokslas ant pakylės*. Lietuva taip pat dalyvauja šioje programoje. Šalyje dalyvėje atrenkami geriausias fizikos demonstracijas parengę dėstytojai ir mokytojai. Išskyrėme keletą dalykų, į kuriuos svarbu atkreipti dėmesį mokant fizikos. Didžiausia problema šiandien yra ne tie, kurie mokosi fizikos, bet tie, kurie jos moko. Tai pirma. Nenoriu pasakyti, kad visi ar dauguma fizikos pedagogų yra niekam tikę – ne. Visą blogybę, kad fizikos mokytojus riboja daugybė suvaržymų, kartais net karčiai juokaujama, kad jie įvilkti į tramdomuosius marškinius – turi laikytis daugybės nurodymų ir dėl to būna sunku įgyvendinti naujas programas ar idėjas.

Šiandien išgirdome, kad moksliviams jau negalima tiesiog nurodyti, ką jie turi išmokti. Turime atsižvelgti į tai, kad mokiniai privalo būti sudominti mokomu dalyku, tik tada jį gerai įsisavins. Šioje veikloje yra daug svarbių veiksnių.

Kad fizika taptų žmonijos kultūros dalimi

Europos fizikų draugijos prezidentas prof. Martinas Huberis

Turime ne tik įdomiai pateikti naujas fizikos temas, ne tik sudominti mokinius, bet labai svarbu jiems perteikti ir mūsų, t. y. mokslininkų entuziazmą. Bet ir to dar negana. Turime išplėsti ir žmonių, suprantančių fiziką, ratą. Kitaip tariant, privalome išaiškinti fizikos reikšmę ir svarbą ne vien tiesiogiai fizikos mokymesi dalyvaujantiems žmonėms.

Mokydami fizikos, mes skatiname analitinį mąstymą, kuris svarbus bet kurioje profesijoje. Štai pavyzdys, patvirtinantis šį teiginį: mano studentas, kuriam vadovavau rašant daktaro disertaciją, dabar yra vieno didžiausių pasaulio bankų valdytojas. Vadinasi, mokantis fizikos galima daug pasiekti ir kitose, nuo fizikos nutolusiose srityse.

Ar geriausi fizikos laikai praeityje

Labai gerai, bet tuojau kyla klausimas: ar fizikos reikšmė visuomenėje auge, didėja? Gal šis susidomėjimas buvo pasiektas gerokai anksčiau, Alberto Einšteino, o gal kiek vėliau pagarsėjusio „fizikų ir lyrikų“ dispuoto ikiinternetiniais laikais? Gal jau gyvename epochoje, kai fizikos šlovė ir reikšmė užleido vietą kitiems mokslams?

Mintis apie fizikos reikšmės sumažėjimą kiek primena skeptišką XIX a. pabaigos požiūrį. Tada atrodė, kad fizikos mokslas iš viso baigiasi. Tačiau iškilo nauji mokslai, pavyzdžiui, kvantinė mechanika, ir tai bu-

vo tarsi antroji mokslo revoliucija po Mikalojaus Koperniko. Dabar vyksta panašūs dalykai. Žinoma, kad Visatoje yra daug tamsiosios, t. y. nematomos medžiagos, kuri sudaro daug didesnę dalį už matomąją (barioninę) medžiagą, iš kurios sudaryta mūsų stebima medžiaga. Nuo 2/3 iki 3/4 energijos Visatoje taip pat yra „paslėpta“, kitaip tariant, tai yra

teinas. Su tuo susiję daugybė dalykų. Štai kad ir kvantiniai efektai, pagrįsti fotoninių būsenų susiejimu, panaudojami kriptografijoje. Tai vieni naujausių šių dienų atradimų. Prisiminkime, kad ir fotonikoje kuriamas medžiagas, stebimus efektus arba atosekundžių (1 atosekundė – 10^{-18} sekundės dalis; *Redakcijos pastaba*) trukmės impulsus, kai stebime iš

Prof. Gerardas Delgadas Barijus (Ispanija), prof. Zenonas Rokus Rudzikas (Lietuva), žurnalo „Europhysics News“ mokslinis redaktorius prof. Džordžas Morisonas, Europos fizikų draugijos generalinis sekretorius Deividas Ly, prof. Martinas Huberis (Šveicarija), Peteris Melvilis (Didžioji Britanija) ir Vykdomojo komiteto posėdyje išrinktas Europos fizikų draugijos prezidentas prof. Ovė Poulsenas (Danija)

„tamsioji“ energija. Taigi visai galimas dalykas, kad mums matomas ir žinomas pasaulis tėra mažesnioji Visatos dalis.

Prisiminkime fotonus, kurių kaip spinduliavimo kvantų hipotezė 1900 m. išklėlė Maksas Plankas, o vėliau jų egzistavimą patvirtino A. Einš-

esmės vieno šviesos bangos ilgio objektą. Ir tai ne pabaiga, ne fizikos galimybių riba.

Žinios tampa kultūros dalimi

Taigi fizikai skverbiasi į Visatos ir mikropasaulio reiškinių gelmes, turi gana gerus instrumentus gylinti tą pažinimą. Ir vis dėlto ar fizikai gali pasakyti, kad vis geriau suvokia aplinkinį pasaulį? Gal tai apgaulingas jausmas, nes nežinomybės daugėja sulig kiekvienu atsakytu klausimu. Kitaip tariant, kiekvienas atsakymas klausimas iškelia dešimtis naujų klausimų ir problemų, tad didėjanti nežinomybė gali kelti protų sumaištį.

Žinios, kurias įgyjame studijuodami materialųjį pasaulį ir Visatą, galiausiai tampa visų mūsų kultūros

dalimi, nes tai, ką sužinome, anksčiau ar vėliau pasiekia visuomenę. Ne tik fizikai, bet ir plačioji visuomenė pradeda suprasti, kaip sudarytas pasaulis. Jau turbūt visi žino, kad mūsų Visata plečiasi – tai bendras žmonijos kultūros dalykas, ne vien mokslininkams svarbus suvokimas.

Ar tirdami materialųjį pasaulį ir į rankas gavę galingus to materialiojo pasaulio veikimo įrankius bei ginklus, fizikai nepamiršo dvasingumo, be kurio pasaulis ir gyvenimas jame nebūtų tam tikrų funkcijų pildymas?

Apie dvasingumą nedaug ką galiu pasakyti, todėl, kad tai labai skiriasi nuo to, ką turi dirbti ir dirba fizikai. Fizikos srityje mes susiduriame su dalykais, kurie gali būti parodyti, pakartoti. Iš pradžių iškeliamos hipotezės, paskui galima įrodyti, parodyti, atkartoti.

Dėl dvasingumo sudėtingiau. Kalbant apie moralę – taip, fizikai kartais kaltinami, kad žmonijai davė atominių ginklų, kurio panaudojimo istoriją ir padarinius mes visi gerai žinome. A. Einšteinas buvo vienas iš iniciatorių kurti atominę bombą, parašė JAV prezidentui Franklinui Ruzveltui laišką, kuriame ir ragino kurti tą bombą. Tuo metu nebuvo tikrumo, ar nacistinė Vokietija, vadovaujama Adolfo Hitlerio, nekuria panašaus atominio ginklo. Grėsminga nežinia ir vertė JAV to imtis.

Žmonijos įtarumas fizikų atžvilgiu pagrįstas ir tęsis ne vieną dešimtmetį, nes kas labiau už fizikus tarnavo totalitariniams režimams – bolševikinėje Tarybų Sąjungoje, nacistinėje Vokietijoje ar Benito Mussolinio vadovaujamoje fašistinėje Italijoje. Taigi fizikai nusipelnė būti moralės sergėtojų taikinyje ir nelabai seksis pasiteisinti, nes jų kalte įrodė pati istorija.

Sutinku, kad egzistuoja visų mūsų

atsakomybė prieš visuomenę, tačiau negalima fizikų kaltinti kaip išskirtinės grupės, kad jie kažką padarė ne taip. Žinoma, fizikai įvaldė ir iki šiol tebevaldo galingus dalykus, panašiai kaip chemikai arba žmonės, kurių profesija susijusi su karo reikalais. Pagaliau ar mažesnė atsakomybė tų, kurie valdo psichologinio ir ideologinio poveikio priemonėmis? Jų jėga taip pat labai didelė. Individualiai mes kiekvienas esame atsakingas už savo veiksmus.

Apie materializmą ir idealizmą

Kas yra šiandienos fizikas – daugiau materialistas ar idealistas? Pagaliau ar išvis galima taip formuluoti klausimą: kokia turi būti XXI a. fiziko pasaulėžiūra – materialistinė ar idealistinė?

Išmokęs būti fiziku, žmogus gali būti beveik bet kuo, bet ir pačioje fizikoje yra daugybė sričių bei krypčių,

Susitikime su Lietuvos fizikais

labai įvairios veiklos. Kad ir A. Einšteino specialioji reliatyvumo teorija. Ji iš pradžių buvo laikoma gryna teoriniu dalyku, manyta, kad jos praktiškai pritaikyti neįmanoma. Šiandien ši teorija pritaikoma palydovinėje navigacinėje sistemoje (GPS – *Global Position System*), ir be specialiosios reliatyvumo teorijos ta aparatūra tikrai neveiktų. Štai kad ir šiame skaitmeniniame fotoaparate yra detektoriai, kuriuos kūrė bei tobulino mokslo žmonės, taip pat ir fizikai.

Dėl man užduoto klausimo apie materialistinę ar idealistinę pasaulėžiūrą. Pirmiausia fizikas turi suvokti, iš ko sudarytas pasaulis ir kaip jis funkcionuoja. Tai fizikui pagrindiniai klausimai.

Tikriausiai sutiksite, kad į šį klausimą, kaip funkcionuoja pasaulis, mėgino atsakyti dar Demokritas ir Platonas, bet abu visiškai skirtingai tą pasaulį aiškino. Demokritas manė, kad visi daiktai sudaryti iš korpuskulių, t. y. mažųjų nedalomų dalelių. Platonas kalbėjo apie idėjų pasaulį. Taigi jau Antikos laikais pasaulio aiškintojai tarsi pasidalijo į dvi visiškai priešingas stovyklas – materialistus ir idealistus.

Iš tiesų eksperimentinėje filosofijoje buvo svarbu mąstyti ir atsakyti į klausimą, kaip sudarytas pasaulis. Tačiau tikras fizikas mąsto ne tik apie tai, iš ko sudarytas pasaulis, kaip jis „veikia“, bet ir turi galimybę patikrinti savo išvadų teisingumą.

Gal Šventasis Raštas mus veda anapus fizikos

Jūsų nuomone, iš ko sudarytas pasaulis? Iš elementariųjų dalelių ir dar

mažesnių darinių, taip pat elektromagnetinių ir gravitacinių laukų spinduliavimo, t. y. iš materialijų pradų – materijos ir jos judėjimo formų? O gal be idealiojo prado toli nenuvažiuosime, ir Šventajame Rašte taip pat slypi raktas į pažinimą, kai teigiama, kad pirmiausia buvo Žodis, t. y. idėja?

Šis klausimas pernelyg sunkus. Aš, kaip fizikas, matau fizikos dėsnius. Kas sudarė pasaulį, iš ko jis atsirado, mes nežinome ir, bijau, niekada nesužinosime. Tačiau matome, kaip veikia fizikos dėsniai ir tuos dėsnius stengiamės pažinti.

Taigi fizika nėra visagalė. Jos dėsniai galioja iki Didžiojo sproginio pradžios, o anapus sproginio ribos mums žinomi dėsniai jau nebegalioja, priešas ties ir padarinio ryšio nelieka, ir žmogaus mąstymas tampa bejėgis. Vadina si, ne fizika tuos dalykus turi nagrinėti.

Galima paklausti, kas buvo prieš Visatos atsiradimą. Yra teorijų, sugėbančių išvengti šio klausimo, bet tada kyla klausimas, ar tos teorijos teisingos. Ir ar galima įrodyti, kad jos yra teisingos?

Iracionalumas ir yra kūrybingumas

Tad racionalusis ir iracionalusis mąstymas gal ir neturi „susitikti“, kaip nesutinka, anot anglų rašytojo ir poeto Redjardo Kiplingo (Rudyard Kipling), Rytai ir Vakariai.

Iracionalumas fizikiniame mąstyme taip pat atlieka tam tikrą vaidmenį. Kai sukurama nauja teorija, galvojama apie visai naujus dalykus, iracionalusis mąstymas dažnai visa tai „įrodo“, o paskui tai turime pa-

grįsti racionaliųjų mąstymu. Galimas daktas, kad iracionalumu vadinamas kūrybingumas.

Hipotezių kėlimas – gal tai ir yra iracionaliojo mąstymo pavyzdys?

Taip, panašiai. Vis dėlto aš tai linkęs vadinti kūrybingumu.

Ar šiandieniniame pasaulyje fizikai nėra pernelyg varžomi racionalaus mąstymo ir reikalavimų varžtų ir todėl ne visada gali sėkmingai atsiti kūrybingam idėjų perteikimui? Iš pokalbio su Jumis pradžios supratau, kad tai ir yra viena iš šiandieninių Europos fizikų draugijos problemų. Tad kaip išlaisvinti fizikus, kad jie galėtų kūrybingai jaunimą pritraukti prie fizikos mokslo?

Pirmas dalykas, kurį reikia turėti mintyje nagrinėjant fizikos mokymą, – būtina atsižvelgti į tuos, kuriuos mes mokome, kokie yra jų interesai. Be to, reikia atsižvelgti į tai, kad, mokydami vien fizikos, nieko gero nepasieksime, jei nesukursime integralios asmenybės, o gausime tik tai, ką vokiečiai vadina „profesijos idiotais“. Jeigu vien to mokysime, tai visai gali būti, kad racionalusis mąstymas apribos kūrybingumą. Iš tikrųjų susitikę su labai žymiais fizikais, Nobelio premijų laureatais įsitikiname, kad tai išties labai gilios erudicijos asmenybės, pasižyminčios begale interesų įvairiose gyvenimo srityse, ne vien fizikoje. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad jie mąsto labai paprastai ir iškart tiksliai suvokia, kas yra svarbu. Be to, jie labai atviri ir pagavūs naujovėms.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Replika

Ar karaliai esame?

Dažnai mokslo darbuose galima aptikti frazes: „atlikome bandymus, darome išvadą, teigiame, kad...“ ir t. t., o darbo autorius – tik vienas! Ypač tai būdinga istorikų, etnologų darbams. Mat tikslųjų ir gamtos mokslų specialistai išties dažniausiai dirba drauge, laboratorijų kolektyvuose. Keistai nutiekia ta daugiskaitinė veiksmo forma vieno autoriaus

darbe. Taip ir prisimeni Liudviką XIV, karalių Saulę; tai jis ant galantiškojo amžiaus slenkščio pirmasis ištare: „Mes, karaliai!“ Matyt, absoliutus monarchas labai save vertino ir gerbė... Mokslininkams būdinga vengti tokio susireikšminimo, nes mūsų laikų mokslas iš esmės yra kolektyvinė veikla. Net ir vieno autoriaus darbas yra atliktas institute, ka-

tedroje; jame remiamasi pirmtakų bei kolegų mintimis ir idėjomis. Todėl mokslo darbuose nekalbama pirmuoju asmeniu. Ar kas šiandien rašo: „Aš įrodžiau, aš nustačiau, aš įsitikinau...“ Net G.Galilėjus savo mintis išdėstė kaip dviejų asmenų pašnekesį. Nebent išimtis būtų aiškintasis fizikas Robertas Hukas, sau visas naujas mintis prisiskirdavęs ir nemažai kraujo sugadinęs Karališkosios mokslo draugijos posėdžiuose pirmininkui Izaokui Niutonui. Tačiau visiškai nestilinga „aš“ keisti į „mes“. Nors tokia praktika ir atsirado tarpukario Lietuvoje. Betgi tuo metu mokslo kalba (ir stilistika) tik radosi, tik žengė pirmuosius žingsnius. Negerai, kad sustabarėjo, įtvirtino tam tikrus šampus, nepaisant jų aiškaus alogiškumo.

Jei šie argumentai neįtikino besilaikančiųjų karališkojo stiliaus, tenka priminti tokį psichologinį šeimyninės elgsenos niuansą. Daugiskaitines formas šnekamojoje kalboje paprastai vartoja jaunos moterys, auginančios vaikučius: „Mes pavalgėme, mums skauda pilvuką, mes išmokome eiti...“ Tai savęs susitapatino su mylimu kūdikiu išraiška. Vaikui išaugus ir išėjus į savąjį gyvenimo vieškelį, belieka taip kalbėtis su šuneliu ar katine: „Oi, kokie mes geručiai, kaip šeiminkės pasiilgę...“

Lietuvių kalba turtinga ne tik žodžiais, bet ir būdais juos surikiuoti. Mokslo darbuose dera paieškoti kuklesnės formos, pavyzdžiui, „bandymo rezultatai rodo, dokumentas liudija...“ O štai frazės, prasidedančios „tikėtina, manytina ir pan.“, netgi kiek apdraudžia nuo klaidos – kas gi gali teigti atradęs absoliučią tiesą?

Libertas Klimka

Tarptautiniais fizikos metais – nauja L. Kulvieco knyga

2005-ieji paskelbti Tarptautiniais fizikos metais. Šiais metais Vilniuje leidykla *Mokslo aidai* išleido Liubomiro Kulvieco knygą *Fragments on History of Physics and Mathematics (Fizikos ir matematikos istorijos fragmentai)*. Tai Lietuvos mokslo istorijos indėlis, pažymint Tarptautinius fizikos metus.

Leidykla *Mokslo aidai* išleidžia nemažai mokslinių periodinių leidinių ir mokslinių knygų, jos teigiamai vertinamos ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.

Liubomiro Kulvieco knygos *Fragments on History of Physics and Mathematics* globėja – Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija.

Šios knygos įžangos autoriai – Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos akademikas Aleksejus Bogoliubovas, Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto Tiki mybių teorijos katedros prof. Irina Tiulina ir doc. Vera Činenova, Lietuvos mokslo istorikas Jonas Martišius ir Donata Kulviecaitė.

Ukrainos nacionalinės MA akademikas A. Bogoliubovas savo rašytoje įžangoje apibūdino pagrindinius L. Kulvieco mokslinės veiklos aspektus, jo indėlį tarptautiniam mokslui, sprendžiant matematiko Davido Hilberto (1862–1943) šeštąją problemą.

Prof. I. Tiulina ir V. Činenova iš Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto savo įžangoje išsamiau analizavo L. Kulvieco mokslinių darbų dėstymą Maskvos universitete, o Lietuvos mokslo istorikas J. Martišius pateikė L. Kulvieco mokslinę biografiją, atskleidė pagrindinius jo mokslinės veiklos etapus.

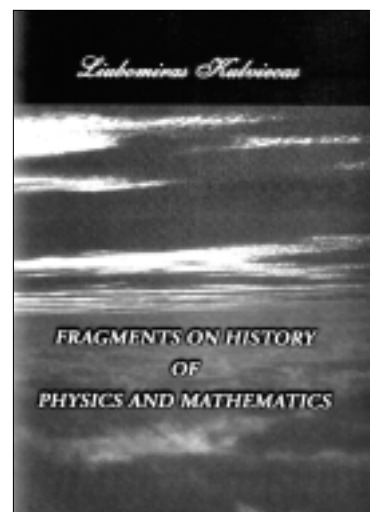
Knygoje *Fragments on History of Physics and Mathematics* skelbiami L. Kulvieco moksliniai straipsniai apie pasaulio mokslo istoriją rusų, vokiečių ir anglų kalbomis.

Leidinių sudaro šie L. Kulvieco moksliniai darbai: *Izaokas Barou (Isaac Barrow) apie laiką* (anglų k.), *Du nepastebėti Izaoko Niutono mokslinės kūrybos aspektai* (anglų k.), *Pagreičio sąvokos sisteminimas Izaoko Niutono moksliniuose darbuose* (rusų k.), *Apie greičio sąvokos apibrėžimo istoriją* (rusų k.), *Hermanas fon Helmholtzas ir fizikinių dydžių aritmetizacijos paradigma* (vokiečių k.), *Apie laiko sąvokos apibrėžimą Alberto Einšteino reliatyvumo teorijoje* (vokiečių k.), *Aleksejaus N. Bogoliubovo, Tamaros Bogoliubovos straipsnis Liubomiras Kulviecas* (rusų k.), L. Kulvieco mokslinių ir metodinių darbų sąrašas.

Toks L. Kulvieco leidinio *Fragments on History of Physics and Mathematics* daugiakalbiškumas leis su juo susipažinti daugiau mokslininkų iš Europos ir kitų pasaulio šalių.

L. Kulvieco knyga *Fragments on History of Physics and Mathematics* skiriama fizikams, matematikams, filosofams, tyrinėjantiems gamtos mokslų filosofines ir metodologines problemas, mokslo istorikams.

Ypatingas dėmesys L. Kulvieco leidinyje skirtas didžiųjų klasikų – I. Niutono ir A. Einšteino – mokslinės kūrybos analizei. Straipsnyje *Du nepastebėti Izaoko Niutono mokslinės kūrybos aspektai* L. Kulviecas atkreipia dėmesį į du mokslo istorikų iki šiol nepastebėtus I. Niutono mokslinės kūrybos aspektus apie mechanikos istoriją. Vienas jų – tai faktas, kad fundamentalioji kinematikos sąvoka *pagreitis* ir ją žymintis terminas *acceleratio* buvo įvesti į mechaniką ne XIX a. vid., kaip iki šiol teigiama mechanikos istorijoje veikaluose, bet

XVII amžiuje I. Niutono rankraštyje *Gravia in Trochoide Descendentia*, o vėliau – jo genialiajame veikalė *Matematiniai gamtos filosofijos pagrindai (Principia)*. Antras momentas – tai aplinkybė, jog antrasis I. Niutono dėsnis yra teisingas teiginys tik tada, kai to dėsnio formulavime figūruojantis terminas *veikiančioji varomoji jėga* reiškia ne įprastą fizikinę jėgą, bet (jėgos) impulsą. Šis mokslinis L. Kulvieco straipsnis buvo analizuotas Lietuvos mokslo istorikų konferencijoje *Scientia et Historia* – 96 ir labai teigiamai įvertintas. Anot *Humanistica* redakcinės kolegijos, šiuo moksliniu darbu galėtų didžiulis kiekvienas prestižinis mokslo istorijos žurnalas.

Straipsnis *Pagreičio sistematizacija I. Niutono moksliniuose darbuose* knygoje skelbiamas rusų kalba. Šiame straipsnyje, remiantis gausia pasauline mokslo literatūra, parodyta, kad pagreičio sąvokos konceptualizacija prasidėjo jau XIV a., o šią sąvoką sistemino I. Niutonas XVII a. antrojoje pusėje.

Du L. Kulvieco straipsniai knygoje publikuojami vokiečių kalba. Vienas jų – *Hermanas fon Helmholtzas ir fizikinių dydžių aritmetizacijos paradigma*, parašytas 100-ųjų H. Helmholtzo mirties metinių proga. L. Kulviecas iškelia H. Helmholtzą kaip pirmąjį fiziką, kuris pasiūlė fizikinių dydžių sąvokų darybą grįsti abstrakcijos principu.

Antras straipsnis knygoje skelbiamas vokiečių kalba – *Apie laiko sąvokos apibrėžimą A. Einšteino reliatyvumo teorijoje*. Tai penkių dalių to paties pavadinimo straipsnių rinkinys. Šiuose straipsniuose L. Kulviecas analizuoja paties A. Einšteino, jo šalininkų, dabartinės specialiosios ir bendrosios reliatyvumo teorijos veikalus. Straipsnyje nurodyta 110 pirminių šaltinių.

L. Kulviecas pateikė išvadą, kad, nepaisant nemažų paties A. Einšteino ir kai kurių jo šalininkų pastangų, iki šiol dar nepavyko apibrėžti griežtos ir taisyklingos reliatyvistinės laiko sąvokos definicijos, tenkinančios šiuolaikinės apibrėžimų teorijos reikalavimus.

Išspręsti šią problemą trukdo šaknims siekianti antikinė matematika fizikinių dydžių aritmetizacijos paradigma t. y. fizikinių dydžių sujungimas su jų aritmetiniais ir geometriniais vaidžiais.

Nuoširdžiai dėkojame Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos Švietimo ir mokslo komiteto nariams, suteikusiems paramą L. Kulvieco leidiniui *Fragments on History of Physics and Mathematics*.

Donata Kulviecaitė, Kęstutis Arlauskas

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

skelbia viešą konkursą eiti pareigas šiose katedrose:

Edukologijos fakultete:

Lietuvių kalbos didaktikos katedroje – docento (1 etatas).

Matematikos ir informatikos fakultete:

Matematikos katedroje – profesorius (1 etatas);
– docento (1 etatas).

Humanitariniame fakultete:

Anglų filologijos katedroje – lektorius (1 etatas);
– asistento (0,25 etato);

Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedroje – docento (1 etatas).

Socialinių mokslų fakultete:

Vadybos katedroje – docento (1 etatas);
– lektorius (1 etatas).

Specialiosios pedagogikos fakultete:

Socialinės pedagogikos ir psichologijos katedroje – lektorius (0,5 etato);

Specialiosios pedagogikos katedroje – lektorius (1 etatas).

Dokumentai priimami tris savaites po konkurso paskelbimo spaudoje dienos adresu: Šiaulių universiteto Personalo skyrius, Vilniaus g. 88, LT-76285 Šiauliai; telefonai pasiteirauti: (8 ~ 41) 595 750, 595 751.

Šiaulių universiteto dėstytojų ir mokslo darbuotojų atestavimo ir konkursų pareigoms eiti nuostatai pateikti Universiteto interneto tinklalapyje: http://www.su.lt/Struktura/Administracija/Tarnybos_ir_skyriai/Personalo_skyrius/Atestacija_ir_konkursai.

Rektorius

Maršrutas į ateitį (3)

Pradžia Nr. 15

Baigiame apskritojo stalo diskusiją su kai kuriais Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 metų plėtros plano darbo grupės nariais – darbo grupės vadovu Sauliumi Vengriu, Studijų kokybės vertinimo centro vyriausiuoju specialistu Vytautu Daujočiu, Vilniaus miesto ir apskrities verslininkų darbdavių konfederacijos prezidentu, Mykolo Romerio universiteto profesoriumi Rimvydu Jasinavičiumi, Kauno kolegijos direktoriumi Mindaugu Misiūnu, Švietimo ir mokslo ministerijos Aukštesniųjų studijų skyriaus vedėju Antanu Levicku. Taip pat dalyvavo Lietuvos studentų atstovybių sąjungos prezidentas Viačeslavas Palkevičius. Diskusiją apibendrinio Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamento direktorius Albertas Žalys.

Lietuvos pramoninkų konfederacijoje rugsėjo 6 d. buvo aptariami svarbiausi aukštojo mokslo sistemos sprendimo būdai

Kad kelias nevestų į dugną

ML. Aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 m. planas pirmiausia paveiks universitetų ir kolegijų sektorius. Kas darbo grupėje atstovauja šiems dviem sektoriams? Juk ir šioje mūsų diskusijoje daugiausia girdėjome balsus, kuriuos nėra paprasta įvardyti „universitetų balsu“ arba „kolegijų balsu“.

S. Vengris. Universitetuose dirba profesoriai Rimvydas Jasinavičius, Vytautas Daujotis, pagaliau ir man tenka ten dirbti. Darbo grupėje yra Lietuvos universitetų rektorių konferencijos prezidentas prof. Vytautas Kaminskas.

V. Daujotis. Kategoriškai nesutinku su skirstymu, kad vienas asmuo štai gina universi-

tetų reikalus, o kitas yra universitetų „priešas“. Kartą prie manęs priėjo vieno universiteto rektorius ir klausia: kodėl tu esi universitetų priešas? Rektoriui pasakiau, kad aš manau priešingai. Jis įsižeidė. Iš tiesų norime, kad mūsų universitetai funkcionuotų normaliai, būtų konkurentiškai Europoje, o ne, tarkime, Klaipėdos ir Šiaulių aukštosios mokyklos tarpusavyje konkuruotų – kuri geresnė. Tokia „konkurencija“ – kelias į dugną. Pamirškime provincines ambicijas, orientuokimės į Stanfordą, Kembridžą... Matau šypsenėlę veide. Be reikalo. Esu įsitikinęs – jei sutelktume pastangas tokiam tikslui, tai ir Lietuva galėtų tapti mokslo Meka. Jeigu šiame „žaidime“ nesugebėsime būti lygiaverčiai žaidėjai – išnyksime. Liks tik universitetų iškabos, bet nieko daugiau.

Todėl kurdami Aukštojo mokslo plėtros planą atsižvelgiame į priemones, kurias taiko Europos universitetai, norėdami išlikti. Mėginame perimti jų patirtį. Deja, Lietuvoje nuolat susiduriame su ramybės išsilgusių žmonių nuotaikomis, kurių savisaugos instinktas diktuoja jų mąstymo eigą. Jeigu žmogus nesugeba šiuolaikiškai dirbti, tai savaime suprantama, kad jis baiminasi dėl savo ateities, bijo pokyčių. Matau norą „išaldyti“ esamą padėtį, bet visa tai reiškia viena – žlugimą.

kai už dyka, už nieką. Universitetams specialistus parengti reikia pastangų, išteklių ir laiko. Visai natūralu, kad universitetai darbdaviams sako: ką jūs patys veikėte, kuo prisidėjote, kad mūsų parengtieji specialistai būtų geri, atitiktų visuomenės poreikius? Ir taip klausdami universitetai teisūs.

Grįžkime prie problemos ištakų. Jeigu sistemoje visos interesų grupės yra visiškai nepriklausomos viena nuo kitos, tai naudoja antklodės tempimo į save metodą: kas sugeba, tas atsiplėšia daugiausia, bet nuskriaudžia kitą. Vienintelė išeitis – aptarti bendrą tikslą. Kas remia tą tikslą, prisidės prie jo įgyvendinimo, tas turėtų būti skatinamas, jam turi būti gerai mokama. Kas neprisidėd – tegul nieko negauna, o jo balsas aidi tyruose. Būti nekonstruktyviam, nieko nepasiūlyti ir tik reikalauti iš kitų – išlaikytinio psichologija. Turime siekti, kad visi suinteresuotieji subjektai prisidėtų prie reikiamų specialistų rengimo.

Viačeslavas Palkevičius. Aš manau, jog visi čia susirinkusieji yra universitetų ir kolegijų išlikimo saugotojai. Klausimas tik toks: ar mes esame konkrečių universitetų ir kolegijų, konkrečių asmenų saugotojai? Studentai, jų tėvai, darbdaviai – kas iš jų dabar patenkinti aukštojo mokslo padėtimi? Studentai nepatenkinti studijų kokybe ir tuo, kad negauna gerų darbų. Tėvai nepatenkinti, kad studentai mokydami turi dirbti – nukentia mokslas. Darbdaviai nepatenkinti aukštosiose mokyklose parengiamais specialistais, o visi nepatenkinti, kad universitetuose neugdomas verslumas, parengti specialistai siekia ne kurti naujas darbo vietas, bet gauti ramią tarnybą valstybės įstaigoje.

Jei didžioji visuomenės dalis nepatenkinta, vadinasi, aukštojo mokslo sistema keistina. Būtų blogiausia, jei niekas nepasikeistų.

Kolegijoms – džiaugsmas ar nerimas?

ML. Tarp mūsų diskusijos dalyvių yra du labai kuklūs asmenys – Kauno kolegijos direktorius Mindaugas Misiūnas bei Švietimo ir mokslo ministerijos Aukštesniųjų studijų skyriaus vedėjas Antanas Levickas. Kol kas jų neįstengėme įtraukti į diskusiją, tačiau šią klaidą dar galime ištaisyti. Taigi būtų įdomu sužinoti, kaip aukštojo mokslo plėtros planas, jeigu bus priimtas, bus sutiktas neuniversitetinio aukštojo mokslo sektoriuje – kolegijose. Gresia didelis džiaugsmas, šiek tiek atskiestas nerimu?

M. Misiūnas. Malonu, kad buvo atkreiptas dėmesys į tai, jog aukštojo mokslo sistemą sudaro ne tik uni-

Lietuvos aukštojo mokslo sistemos pertvarkos vykdytojų dar laukia išties Antikos atlantų vertos pastangos

versitetai, bet ir kolegijos. 2000 m. priimtas sprendimas – steigti kolegijas – buvo teisingas ir laiku, rūpintis Lietuvos aukštojo mokslo perspektyva, siejant ją su visuomenės interesais. Kolegijų sektorius atsiradimas sudaro tam tikrą konkurenciją gana konservatyviai universitetinei sistemai. Pastarieji metai rodo, kad kolegijų atsiradimas pasiteisino.

Kuriant kolegijas gana išsamiai buvo analizuojama buvusių aukštesniųjų mokyklų veikla. Išnaudojant LR Aukštojo mokslo įstatymo suteiktas ribotas galimybes, parengti kolegijų statutai leidžia įgyvendinti pažangesnį aukštosios mokyklos valdymo modelį ir iš dalies spręsti problemas, apie kurias šiandien diskutuojame. Reikšmingas Kolegijų tarybų vaidmuo, priimti pokyčius pasirengusi bendruomenė, šiuolaikiškos studijų programos, pagal kurias ir įgyvendinami aukštųjų neuniversitetinių studijų tikslai atliepia darbdavių, studijuojančiųjų ir visuomenės interesus.

Vis dėlto šioje diskusijoje savęs neįvardyčiau tik kolegijoms atstovaujančiu asmeniu. Atstovauju visuomenei. Pritariu prof. V. Daujočio ir kitų čia kalbėjusių asmenų siekiams reikalavimų kartele iškelti daug aukščiau. Norint ją įveikti, reikės naujo požiūrio, naujų veiksmingesnių studijų finansavimo, vertinimo, valdymo metodikų. Apskritai,

jei norime pasiekti geidžiamų rezultatų, turėsime realiai tobulinti aukštojo mokslo sistemą. Jos nepavyks sukurti nerizikuojant. Darbo grupei priklausantys verslo atstovai tikriausiai man pritaras: jei nori pasiekti ką nors nauja – privalai rizikuoti. Ši rizika turi būti pamatuota, protinga.

Daug metų kalbama apie būtinus aukštojo mokslo sistemos pokyčius, bet kartais sužlunga net ir geri sprendimai, nes kažkas bijo prisiimti atsakomybę, vengia rizikos. Čia buvo teisingai pasakyta, kad geros naujovės dažnai stabdomos tik todėl, kad nulemia siauri interesai, pro kuriuos negali „prasimušti“ net ir labai geri pasiūlymai. Aš paraginčiau valstybės vadovus ir politikus imtis ryžtingesnių priemonių ir sprendimų, kurie padėtų tobulinti aukštojo mokslo sistemą.

Gelbėjo palankus darbdavių požiūris

ML. Nors gerbiamasis M. Misiūnas ir tvirtina norįs atstovauti labiau visuomenei, o ne kolegijų interesams, bet kaip Kauno technikos kolegijos vadovas pasisako už drąsesnius ir veiksmingesnius aukštojo mokslo sistemos pokyčius?

M. Misiūnas. Šioje diskusijoje daugiau buvo kalbama apie universitetus.

Nukelta į 6 p.

Kai visi nepatenkinti

ML. Ar įmanoma dartinėmis sąlygoms suderinti darbdavio, verslo ir aukštojo mokslo sistemos interesus? Turint mintyje esamą teisinę bazę, finansinius išteklius ir mūsų mentalitetą.

R. Jasinavičius. Kol kas tie interesai nėra suderinti. Darbdavių interesas aiškus: kuo pigiau ir greičiau gauti gerą specialistą, kuris iš karto darbdaviui nešutų pelną. Fakti-

Pagaliau nuskaidrėjo apskritojo stalo diskusijos dalyvių veidai; „Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 metų plėtros plano“ darbo grupės vadovas Saulius Vengris, Raimundas Mockeliūnas, Daina Lukošūnienė, Evaldas Drąsutis ir Antanas Levickas

Dr. Natalija Šedžiuviene,
Šiaulių kolegijos direktorė

Palaidydamą Mokslo Lietuvos iniciatyvą rengti diskusijas aktualiais mokslo ir studijų reformos, šių sričių įstatymų ir poįstatyminių aktų rengimo klausimais, noriu pasidalyti kai kuriomis kolegijų veiklos problemomis.

Vietoj įžangos

Pirmosios kolegijos, kaip aukštosios neuniversitetinės mokyklos, įsteigtos 2000 m., o 2005 m. jų jau buvo 27 (16 valstybinių ir 11 nevalstybinių). Kolegijos įsteigtos reorganizuojant aukštesniąsias mokyklas, panaudojus jų žmogiškąjį ir materialųjį potencialą. Kolegijomis tapo ne visos buvusios aukštesniosios mokyklos, o tik tos, kurios sugebėjo įrodyti pasirengusias vykdyti aukštųjų neuniversitetinių studijų programas. Štai po penkerių darbo metų pirmąsias 4 valstybines ir 2 nevalstybines kolegijas teigiamai įvertino nepriklausomi ekspertai, jau akivaizdūs kolegijų veiklos rezultatai, išorinio vertinimo (akreditacijos) laukia dar 12 valstybinių ir 9 nevalstybinių kolegijos. Kelias nuo įsteigimo iki akreditacijos tikrai nelengvas: kasdien reikia visiems įrodinėti, kad kolegija yra lygiateisė aukštojo mokslo sistemos dalyvė.

Įrodinėjimų maratonas

Kolegijų atsiradimą palaikė ne visi, nemažai atsirado ir skeptikų. Buvo sunku įtikinti, kad būtent kolegijos per trumpesnę laiką parengs specialistą, įgijusį aukštąjį išsilavinimą, kuris tenkins darbo rinkos poreikius, bus labiau orientuotas į praktinę veiklą.

Po 2004 m. Seimo rinkimų, po Vyriausybės narių kaitos vėl reikia aiškinti, kas tos kolegijos ir ką jos veikia, nes daugelis naujųjų politikų gal ne taip atidžiai stebėjo kolegijų atsiradimo procesą, nebuvo išsiginęję į jų veiklos tikslus, uždavinius, misiją bei viziją.

Kita visuomenės grupė, į kurią nuolat nukreiptas kolegijų dėmesys, – tai darbo rinkos atstovai. Būtent jiems turime įrodyti, kad jų ieškomas darbuotojas nebūtinai turi būti įgijęs universitetinį išsilavinimą.

Nemažai rūpesčių kolegijoms sukelia ir kontingento komplektavimas. Tenka įtikinėti šiandieninį abiturientą, ypač jo tėvus, kad būsimosios karjeros galimybės taps didesnės, jei į darbo rinką jis ateis įgijęs aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją ir vėliau, įsivainijęs tam tikrą profesiją, įsitikinęs, kad nori įgyti papildomų žinių toje srityje, ar norėdamas keisti studijų kryptį, tęs studijas universitete. Būtent šiandieniniam abiturientui reikia išaiškinti, kad siekdamas karjeros turės mokytis visą gyvenimą, tarti, kad idealiausia tai daryti, per-

Kolegijų rūpesčiai

Ar Lietuvoje tinkamai veikia dvinarė aukštojo mokslo sistema?

ėjus visas studijų pakopas. Bendravimo su buvusiais kolegijos (anksčiau – aukštesniųjų mokyklų) absolventais patirtis leidžia teigti, kad tie, kurie pradėjo studijas kolegijose (ar anksčiau – aukštesniosiose mokyklose), vėliau tęsė studijas universitetuose, įgijo bakalauro ir magistro laipsnį, tapo daug geresni savo srities specialistai, nes puikiai suderino praktinio darbo įgūdžius ir teorines žinias, sugebėjo kasdieniniame darbe taikyti mokslo naujoves, diskutuoti su universitetų mokslininkais apie teorijos ir praktikos vienovę bei realius skirtumus. Manau, kad galutinis studijuojančiųjų tikslas turėtų būti ne diplomai, o žinių ir gebėjimų ugdymo siekis.

Aukštojo mokslo diplomas: ilgi ir brangūs keliai dėl jo suteikimo

Užsitęsęs diskusijoms dėl bakalauro laipsnio suteikimo kolegijų absolventams, jau patvirtinti magist-

ma? Dažniausiai universitetuose jiems siūloma studijuoti tik savo lėšomis vakarine ar neakivaizdine studijų formomis ir priimama į trečiąjį kursą, o tai reiškia, kad jų laukia trečias, ketvirtas ir penktas kursai. Aritmetika labai nesudėtinga: bakalauro siekiantiems aukštesniųjų studijų absolventams studijos trunka 7–8 metus. Panaši padėtis ir dėl kolegijų absolventų. Po trejų dieninių studijų metų universitetuose neakivaizdžiai studijuoti reikia dar trejus metus. Tokios ilgios studijos universitetams atneša nemažai papildomų lėšų, bet sunku patikėti, kad jau dirbantiems kolegijų absolventams suteikia daugiau žinių.

Apmaudu, kad daugelį dalykų universitete kolegijų auklėtiniai tiesiog kartoja, nes to paties turinio moduliai pavadinti kitaip, ir jie neįskaitomi. Praktiškai studijų rezultatų įskaitymo tvarka, patvirtinta švietimo ir mokslo ministro 2003 m. lapkričio 12 d. įsakymu Nr. ISAK-1603, įgyvendinama tik tarp kolegijų, nes

programų rengimo, vertinimo ir tvirtinimo tvarka. Siekiant patenkinti darbo rinkos poreikius, turime labai operatyviai reaguoti į pokyčius. Pajutę tam tikrų specialistų stygių, įvertinę socialinių partnerių, darbdavių pageidavimus, įsitikinę, kad galėtume rengti naujos krypties specialistus, pradėdame naujos studijų programos rengimą. Tam reikia nemažai laiko, specialistų konsultacijų, darbo rinkos ilgalaikių poreikių tyrimo. Visa tai daro kolegijų dėstytojai (!), gretindami savo tiesioginį darbą auditorijose, mokslo taikomąją veiklą, projektų rengimą ir kt. Jei per metus parengta programa pateikiama ekspertams rudenį, tai rezultato galima tikėtis pavasarį ir geriausiu atveju nuo kitų mokslo metų priimti pirmuosius studentus. Jiems studijos truks 3 metus, o tai reiškia, kad darbo rinka gaus pirmuosius specialistus po penkerių metų. Bet tai tik sėkmės atveju. Sprendžiant iš pastarųjų metų ekspertų išvadų, nei universitetai, nei kolegijos programų pa-

Šiaulių kolegijos rūmai

rantūros studijų reikalavimai (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. ISAK-1551), kurių 12 punkte įrašyta, kad studijas magistrantūroje galima tęsti tik įgijus bakalauro kvalifikacinį laipsnį. Tokie ribojimai menkina neuniversitetinio aukštojo išsilavinimo vertę. Šiandieninė padėtis rodo, kad kolegijų absolventai, siekdami įgyti bakalauro laipsnį, dažnai verčiami kartoti kursą, studijoms leisti brangų laiką ir lėšas. Ypač pastaraisiais metais susiklostė ydinga praktika. Aukštesniosios mokyklos absolventas, įgijęs per 3 dieninių studijų metus (vakarinė ar neakivaizdinė studijų forma – 4 metai) aukštesnįjį išsilavinimą galėjo kolegijoje per 1–1,5 metų išlyginti skirtumus ir kolegijoje įgyti aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą. Taip darė jau pradėję darbinę veiklą geriausi aukštesniųjų mokyklų auklėtiniai, kurie tvirtai žinojo, kad nori siekti gilesnių ir tvirtesnių žinių. Neapsiribodami pasiektais rezultatais dalis nuėjo ir į universitetus, norėdami įgyti bakalauro laipsnį. Ir kas jiems siūlo-

universitetai vadovaujasi savo principais ir sudaro išankstinį modulių bei kreditų skaičiaus įskaitymą dėl studijų tęstinumo. Asmuo, įgijęs pripažintą aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą, jau turi 120 arba 140 kreditų – iki bakalauro studijų apimties jam trūksta tik 40–20 kreditų. Paprasta logika sako, kad tik tą skirtumą kolegijų absolventai ir turėtų išklaupti universitete, kad jiems turėtų būti sudaromos sąlygos studijuoti pagal suderintą studijų turinį. Gal tokia išimtis ar galimybė jau realiai egzistuoja akredituotų kolegijų ar studijų programų absolventams?

Akivaizdu, kad baigusiam neuniversitetines studijas ir įgijusiam aukštojo mokslo diplomą be jokio laipsnio, tačiau siekiančiam karjeros galimybių, lieka tik labai ilgi ir brangūs keliai į universitetus.

Specialistų poreikis ir studijų programų rengimo tempai

Šiandien kolegijų kai kuriais aspektais netenkina ir naujų studijų

rengti iš pirmo karto nepajėgia, nes dažniausia išvada – „neregistruoti“, o šiek tiek teikianti vilties – „pataisyti“. Kuo motyvuojamas toks ekspertų atsakymas? Dažna priežastis – nepakanka etatinių dėstytojų, nėra studijų bazės, neįrodytas specialistų poreikis. Visiems aišku – studijų programa nauja, ar gali aukštoji mokykla jau turėti dėstytojų, tos srities specialistų ir jau įrengtus naujus kabinetus ir laboratorijas, literatūros išteklius? Ar gali būti darbdavių poreikių prognozės dešimčiai metų į priekį patikimos? Ar numatyta lėšų skyrimo tvarka naujoms studijų programoms rengti ir įgyvendinti?

Studijų programų ir rengimo, ir tvirtinimo tvarką tikrai reikėtų keisti. Aukštesios mokyklos turėtų įgyti didesnę savarankiškumą rengdamos naujas studijų programas, reikia tikėti jų ryšiais su socialiniais partneriais ir tuo, kad būtent mokyklos bei jų partneriai – darbdaviai geriau žino, kokia padėtis regione, nei sostinėje dirbantis ekspertai. Reikėtų daugiau rengti standartų, kuriais galėtų pasinaudoti programų sudaryto-

jai, programas įvertinti per mėnesį nuo pateikimo, paliekant laiko rengėjams studijų bazės kūrimui ir naujų dėstytojų specialistų paieškai, prieš įregistruojant programą ir skelbiant studentų priėmimą. O naujajame švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 22 d. įsakyme Nr. ISAK-1553 sakoma, kad *Naujų studijų programų vertinimo metu nustatoma, ar siūloma nauja studijų programa yra reikalinga ir ar ją siūlantį aukštoji mokykla yra pajėgi programą sėkmingai realizuoti*, o Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2005 m. rugpjūčio 5 d. įsakymu Nr.1-90 numatyti 3, 6 ir 9 mėn. galutinių išvadų pateikimo laikotarpiai. Neginčijamai sveikintinos tokios nuostatos studijų kokybės užtikrinimo požiūriu, bet gal ne išankstiniams suvaržymams reikėtų teikti pirmenybę prieš specialistų poreikį? Peršasi netiesioginė išvada, kad aukštojo mokslo sistema dar leidžia sau dirbti ne rinkos sąlygomis, besivydama rinkos pokyčius. Kada pradėsime realiai, reaguodami į pokyčius, rengdami studijų programas, ne vien svarstymais tenkinti specialistų poreikį? Naujas studijų programos vertinti galėtų ir regioniniai Pramonės, prekybos ir amatų rūmai, kitos asociacijos, gerai žinančios regiono specialistų poreikį. Studijų kokybės vertinimo centro ekspertams beklūtų įvertinti atitikimą studijų srities reglamentams ir kitiems aukštųjų studijų programų bendriesiems reikalavimams. Kolegijos tikrai pasirošusios priimti atsakomybę už rengiamus specialistus. Juk studijų vykdyti ir negalėsime, jei nepavyks rasti dėstytojų specialistų, jei neturėsime kur atlikti praktinių, laboratorinių darbų ar profesinės veiklos praktikų.

Glaudūs partneriški kolegijų ryšiai su darbo rinkos atstovais suteikia puikių galimybių parengti ar tobulinti studijų programas. Šiandien nuolatinis bendradarbiavimas įgautų ypatingą svarbą ir, tikėtina, kad paskatins darbdavius investuoti į mokslą, patiems užsakyti ir finansuoti jiems reikalingų specialistų rengimą, pasitikėti kolegijų dėstytojais užsakant jiems atlikti taikomuosius tyrimus, kviečiant konsultuoti ir ekspertuoti.

Kas yra kolegijos dėstytojas?

Kolegijų dėstytojų kvalifikacijos tobulinimui skiriama daug dėmesio. Pačios kolegijos sprendžia finansavimo klausimus, ieško įvairių fondų paramos, rengia ir vykdo projektus, dalyvauja tarptautinėse mainų programose. Visa tai daroma siekiant užtikrinti studijų kokybę, parengti specialistus, tenkinančius darbo rinkos poreikius.

2004 m. kolegijos, įgyvendindamos Aukštojo mokslo įstatymo reikalavimus, perėjo prie naujų dėstytojų pareigybių. Konkurso būdu dėstytojai užėmė asistentų, lektorių, docentų pareigas. Per penkerius kolegijų veiklos metus kokybiškai pasikeitė dėstytojų pobūdis. Kolegijose kaip pagrindinėje darbovietėje per penkerius metus gerokai daugiau dirba mokslo daktarų, kasmet vis nauji kolegijų dėstytojai rengia ir giną disertacijas. Tačiau kolegijos docento pareigas užimantis dėstytojas, turintis mokslo daktaro laipsnį, neturi docento pedagoginio vardo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio 18 d. nutarime Nr. 906 tokio vardo suteikimas kolegijose kol kas neregamentuojamas.

Atkelta iš 4 p.

Mes įdėmiai stebime procesą. Noriu pabrėžti, kad universitetų ir kolegijų misija skiriasi. Siekis suvienodinti „žaidimo taisykles“ kolegijoms ir universitetams, mano galva, blogina padėti darbo rinkoje. Jau girdėti balsų, kad kolegijų veiklai keliami vis aukštesni mokslinio kriterijai, aukštųjų mokyklų finansavimas jau orientuojamas pagal universitetinės veiklos modelį dirbančias aukštas mokyklas. Visa tai kelia nerimą kolegijoms, kurių misija vis dėlto labiau nukreipta į praktinį specialisčių, turinčių aukštojo mokslo žinių parengimą.

Reikėtų gerai pagalvoti, kaip kolegijų valdymą kuo racionaliau įgyvendinti net ir ministerijos veiklos modelyje. Džiaugiuosi, kad mums

Maršrutas į ateitį (3)

Prof. Rimvydas Jasinavičius, dr. Albertas Žalys, Viačeslavas Palkevičius ir dr. Saulius Vengris

Apskrito stalo diskusiją apibendrinantis dr. Albertas Žalys

tenka prisidėti prie aukštojo mokslo sistemos plėtros plano sudarymo, bet apgailestauju, kad prieš dvejus metus V. Daujočio idėjos nebuvo pradėtos diegti.

Antanas Levickas. Nors šioje diskusijoje apie kolegijas nebuvo išsamiau kalbėta, bet visoje aukštojo mokslo sistemoje yra labai daug ir kolegijoms, ir universitetams bendrų dalykų. Vis dėlto per 15 metų aukštojo mokslo sistemoje įvyko daug pokyčių – ne vien iškabos keitimai. Aiškiai žinome, ko siekiame. Toms aukštesniosioms mokykloms, kurios norėjo tapti kolegijomis, kito pasirinkimo ir neliko. Buvo konkurencija, reikėjo išgyventi.

ML. Kas su kuo konkuravo?

A. Levickas. Negaliu tvirtinti, kad tarpusavyje konkuravo, pavyzdžiui, Vilniaus ir Kauno aukštesniosios mokyklos. Man atrodo, mokyklos konkuravo dėl studijų kokybės. Norint tapti kolegija, reikėjo pasiekti tam tikrą kokybę. Aukštesniosios mokyklos žiūrėjo, kuri ką geriau padaro, mokėsi viena iš kitos. Buvo labai svarbi kolegijų orientacija į socialinę partnerystę – į tai buvo nukreiptas ir mokymo turinys. Tai patenkinamo darbdavių poreikius, todėl buvo svarbi sėkmės sąlyga. Juk bendra opinija visuomenėje nebuvo labai palanki iš aukštesniųjų mokyklų formuojamoms kolegijoms. Nuo visų

Vytauto Daujočio poziciją palaikantis Mindaugas Misiūnas (dešinėje); greta jų – Henrikas Palkevičius ir Daiva Vipartienė

aukštojo mokslo apibrėžimo – universitetinio. Kolegijos atėjo su kita samprata, bet visuomenėje ji dar nėra prigijusi, todėl reikia žmones pratinti. Juk laikraščiuose dar galime rasti parašyta: *aukštosios mokyklos ir kolegijos*. Kai kam vis dar atrodo, kad kolegijos teikia „netikrą“ aukštąjį mokslą. Jis iš tiesų ne toks, kaip universitetinių aukštųjų mokyklų, bet tą kitiškumą ir reikia palaikyti. Jeigu niveliuosime, nustatysime vienodus reikalavimus, tai reforma nebus pasisekusi.

R. Jasinavičius. Jei aiškiai neišskirsime, ką rengia universitetai ir ką kolegijos, tai netvarkos tik daugės. Pasulyje įprasta, kad kolegijos rengtų technologinės pakraipos specialistus, t. y. turinčius tam tikrą išsilavinimą ir sugebančius dirbti su technologijomis. Universitetai turėtų rengti daugiau kūrybinio, protinio darbo specialistus.

Universitetai ir kolegijas vertinant pagal šiuos kriterijus, problema būtų išspręsta ir nekeltų nereikalingos konkurencijos pačios aukštojo mokslo sistemos viduje tarp universitetinio ir neuniversitetinio aukštojo mokslo sektorių. Įvedus išteklių mokestį, šie dalykai nusistovėtų. Jei naudojiesi papildomais išteklių mokėjimais – mokėk. Darbdavys universitetą baigusį diplomuotą specialistą priėmęs vairotoju, už jį turė-

tų mokėti valstybei kaip už aukštojo mokslo absolventą.

S. Vengris. Man atrodo, darbdaviai bus labai geri tikrintojai, ar tinkami pokyčiai vyksta aukštojo mokslo sistemoje. Panašu, kad ir gerų pokyčių esama. Įrodymas – sprendžiant pagal norinčių studijuoti abiturientų pareiškimų skaičių tarp visų šalies aukštųjų mokyklų pagal populiarumą ketvirtą vietą užima Vilniaus kolegija. Jaunuoliai suvokia, kad baigę Vilniaus kolegiją be darbo neliks, todėl ir nori joje studijuoti.

Todėl pritardamas M. Misiūno ir A. Levicko mintims noriu pabrėžti, kad kolegija – tai ne parengiamieji kursai norintiesiems studijuoti universitete. Jei manysime kitaip, niekur nenueisime.

Grėsmė nekompetencijai

ML. Užbaigos žodį diskusijoje, tikėjusi, sutiks tirti Mokslo ir studijų departamentą direktorius Albertas Žalys, kuris visą laiką kantriai klausėsi čia reiškiamų minčių, bet savo pozicijos iki šiol neišsakė.

Albertas Žalys. Atostogauju, gal

Visuomenės susirūpinimą Lietuvos aukštojo mokslo pertvarkos reikalais atspindi ir žurnalistų dėmesys prof. Rimvydui Jasinavičiui Lietuvos pramoninkų konfederacijos renginyje, skirtame aukštojo mokslo klausimams

todėl į diskusiją žvelgiu ramiau. Esu dėkingas už galimybę išsakyti savo nuomonę.

Buvo paklausta, kokios grėsmės gali kilti iš rengiamo plano. Mano supratimu, didžiausia grėsmė gali kilti nekompetencijai. Iš to ateina ir pasipriešinimas – suveiks, kur dar nesuveikė, savisaugos saugikliai daliai aukštojo mokslo sistemoje dirbančių žmonių. Pradedant studentu, asistentu, dėstytoju ir baigiant rektoriu. Ši grėsmė egzistuoja, ir nieko čia nepadarysi. Tačiau juk toks ir yra būsimosios reformos tikslas. Siekiant aukštojo mokslo sistemą padaryti bent kiek konkurentiškesnę, ki-

taip ir negali būti. Be konkurencijos sistemos viduje, nepritaikius pasaulyje jau patikrintų metodų, nieko gero nepasieksime.

Universitetas – tai ne ūkinė bendrovė, kur veiklos rezultatai matomi iš karto. Universitetai ugdo specialistus, kuria žinias, ir toli gražu ne tuoj pat pamatome jų pasikeitusios veiklos rezultatus. Pagaliau įvairios asmens duomenų apsaugos tvarkos draudžia sekti paskui absolventą ir sekti jo karjeros duomenis. Taigi nėra paprasta vertinti universiteto pastangas keistis, prisitaikant prie šiandienos, o finansuoti jo veiklą reikia jau šiandien. Bet, aišku, kad yra būdų operatyviau vertinti padėtį, tik reikia šiek tiek išteklių ir pastangų, kad galima būtų pradėti juos taikyti Lietuvoje.

Manau, kad dėl mūsų sudaromo plano ir aukštojo mokslo reformos gyvenimas turi pagerėti tinkamai dirbantiems darbuotojams, protinai besitvarkančioms aukštesniosioms mokykloms, pirmiausia toms, kuriose sutvarkyti kokybės, vadybos reikalai. Tas pats pasakytina ir apie studentą, žinantį, kur ir ką nori studijuoti.

Tiesa, grįžtant prie diskusijoje išsakyto V. Palkevičiaus minties dėl finansavimo problematikos, nesuprantu, kaip galima nagrinėti studijų problematiką, uždengus dalį problemų, dalį priežasčių, „problemų medyje“ iškirpus finansavimo už aukštąjį mokslą segmentą. Kita vertus, galiu suprasti jį kaip studentijos vadovybės atstovą, kuriam tenka veikti labai sudėtingų interesų aplinkoje.

Esu tikras, kad įgyvendinus aukštojo mokslo sistemos plėtros planą, turėtų pagerėti ir savijauta darbdavių, kurie argumentuotai žino, ko nori iš aukštojo mokslo sistemos. Visa mūsų gyvenime turėtų gerėti, net ir už tuos pačius pinigus galėtume rengti geresnius specialistus. Neabejoju, kad jeigu pavyks aukštojo mokslo mechanizmą labiau priderinti prie visuomenės lūkesčių, Lie-

tuvoje parengti specialistai taps konkurentiškesni. O kartu – ir visa šalis.

S. Vengris. Nemažai laiko praleidome diskutuodami, bet gal tai kaip tik ir yra laimėjimas, nes ligi šiol darbo grupės veiklos rezultatų viešinimas ir buvo mūsų silpnoji vieta. Jeigu *Mokslo Lietuvos* dėka visuomenei tapsime skaidresni, būsime aiškesni ir patys sau, – tai bus labai sveikintina.

ML. Dėkojame visiems diskusijos dalyviams, o skaitytojus kviečiame įsitraukti į diskusijas, pareikšti savo poziciją nagrinėtais aukštojo mokslo sistemos veiklos ir kitais klausimais.

Gediminas Zemlickas

Biotechnologijos mokslai pasaulyje plėtojasi labai greitai. Dar neseniai norint išvesti naują žemės ūkio augalų veislę reikėdavo kantriai dirbti ir laukti apie 12 metų, o dabar augalų savybes, padedant genetikams, galima pagerinti labai greitai ir išvesti tokias veisles, kokių tuo laiku labiausiai reikia žemės ūkiui. Lietuvos žemdirbystės instituto (LŽI) Genetikos ir fiziologijos laboratorijos tikslas – vykdyti javų, žolių genetinius, biotechnologinius, fiziologinius tyrimus, kurti vertingą selekcinę medžiagą. Augalų genetika ir biotechnologija Lietuvoje plėtojama bent keliuose žemės ūkio mokslo centruose, tačiau Lietuvos žemdirbystės instituto laboratorija – viena moderniausių, o jos vykdoma mokslinių tyrimų tematika, taikomi metodai beveik neatsilieka nuo užsienio šalių, tik įranga, deja, prastesnė. Džiugu, kad šioje laboratorijoje dirba daug gabių mokslininkų – habil. dr. Izolda Pašakinskienė, dr. Giedrė Dabkevičienė, dr. Vanda Paplauskienė.

Labai perspektyvus jaunas mokslo darbuotojas – dr. Gintaras Brazauskas. Apsigynęs daktaro disertaciją, jis greitai tapo laboratorijos vedėjos habil dr. I. Pašakinskienės dešiniąja ranka, ėmėsi naujų ir įdomių tyrimų, dažnai važiuoja į stažuotes užsienyje, ten atlieka nemažai tyrimų. Gintaras dabar yra vienas aktyviausių europinio projekto GRASP dalyvių, dirba moderniausioje augalų genetikos srityje: genų ekspresijos tyrimai, robotizuota genų atranka ir kita. Lietuvoje augalų genetikos srityje tai yra patys įdomiausi, sudėtingiausi darbai. Jaunasis mokslininkas ėmėsi jų užsiėmęs, dirba kantriai ir jau gali pasigirti puikiais rezultatais. Rugsėjo mėnesį LŽI vyko šio projekto koordinacinis susirinkimas, suvažiavo visi projekto dalyviai iš 8 šalių, iš stipriausių genetikos centrų. Dr. G. Brazauskas, kaip šių tyrimų vykdytojas, pristatė savo darbus.

Apie darbus ir mokslus kalba dr. Gintaras Brazauskas. Klausimus pateikia LŽI Leidybos ir informacijos grupės vadovė Rūta Švedienė.

Esate vietinis – gimęs ir augęs Kėdainių rajone, Akademijoje. Mama – dr. Irena Brazauskienė dirba Lietuvos žemdirbystės institute, eina direktoriaus pavaduotojos bei Augalų patologijos bei apsaugos skyriaus vedėjos pareigas, tėvas – UAB „Dotnuvos projektai“ komercijos direktorius, taip pat dirbęs Institute. Ar renkantis specialybę daug lėmė tėvų pavyzdys?

Tėvų darbai, interesai, žinoma, daro įtakos žmogaus būdai, darbo pasirinkimui, pomėgiams. Bet ne tik tėvų. Akademija, mano manymu, yra labai savotiškas miestelis – čia susitelkę gana daug mokslo žmonių. Kasdien matydamas juos, kalbėdamas su šiais žmonėmis, pats nejučia tampa panašus į juos. Dar mokymasis mokykloje vasaromis padirbėdavau LŽI, taigi mokslinio darbo virtuvė buvo pažįstama, ir ji man patiko.

Kuo suviliojo Vytauto Didžiojo universiteto Aplinkotyros fakultetas?

VDU tuo metu buvo visai kito tipo universitetas, dirbantis pagal Amerikos universitetų modelį. Studentas jame galėjo laisvai rinktis, kokius dalykus jis pageidauja studijuoti. Specialybės dalykai, žinoma, griežčiau reglamentuoti. Taip pat buvo skiriamas didelis dėmesys užsienio kalbų studijoms, o tai būtina dirbant mokslinį darbą. Galimybė laisvai modeliuoti savo studijų programą tuo metu sužavėjo daugelį studentų. Po ketverių metų čia įgijau gamtos mokslų bakalauro kvalifikacinį laipsnį.

„Mūsų laboratorijai jis – tikras lobis“

Taip kalbama apie jauną Lietuvos žemdirbystės instituto mokslininką dr. Gintarą Brazauską

Dr. Gintaras Brazauskas Lietuvos žemdirbystės instituto Genetikos ir fiziologijos laboratorijoje

Kaip sekėsi mokytis magistrantūroje? Kokią specializaciją pasirinkote? Kodėl?

Magistrantūroje pasirinkau Molekulinės biologijos ir biotechnologijos specializaciją, nes tai viena sparčiausiai besiplėtojančių mokslo sričių, taip pat gana gerai praktiškai pritaikoma. Magistrantūroje dėstė daug įdomių mokslininkų iš Biochemijos ir Biotechnologijos institutų, pasaulyje gerai žinomos genetikos produktų gaminančios firmos *Fermentas*. Mokydamasis magistrantūroje, LŽI jau dariau savo bandymus, kurie buvo apibendrinti magistro tezęse. Šis darbas buvo apdovanotas Lietuvos mokslų akademijos aukštųjų mokyklų studentų mokslinių darbų premija. Darbo tema – Kviečių x kukurūzų kryžminimas ir mikrosatelitinių pradmenų panaudojimas tiriant kviečių haploidų DNR polimorfiskumą.

Kviečių ir kukurūzų kryžminimas – skamba keistai. Kam tai reikalinga?

Taip, daugeliui žmonių (net ir mokslininkų) kviečių x kukurūzų kryžminimai skamba keistai. Daugelis tuojau pat mėgina įsivaizduoti remiančius dangų kviečius kukurūzų burbulės didumo varpomis, tačiau šio darbo paskirtis – ne tokia.

Kviečių žiedai iš tikrųjų yra apdulkinami kukurūzų žiedadulkėmis ir susidaro hibridinė ląstelė zigota, tačiau kviečių ir kukurūzų chromosomos pernelyg skirtingos, kad išsilaikytų kartu, ir, gemalui vystantis, kukurūzų chromosomos sunyksta. Taip kukurūzų chromosomos tik indukuoja kviečių haploidinio gemalo vystymąsi, o iš jo gautas kviečių haploidas (turintis tik pusę chromosomų rinkinio) yra vertingas augalų selekcijoje. Iš šių augalų per vienerius metus galima gauti vadinamąsias grynąsias linijas, kurios tradiciniais metodais gaunamos tik per 5–10 ar daugiau metų. Šį metodą sukūrė Didžiosios Britanijos mokslininkai prieš 15 metų; jis taikomas kviečių selekcijos programose, tačiau iki šiol tobulinamas, siekiant gauti kuo didesnę išėigą. Man tas darbas buvo labai įdomus.

1999 m. įstojote į agronomijos krypties doktorantūros studijas. Kaip sekėsi? Paprastai ką tik baigę mokslus ateina su dideliu entuziazmu dirbti, atrast, kalnus nuversti.

Į doktorantūrą LŽI įstojau jau gerai susipažinęs su laboratorijos darbais, o ir darbo tema nepasikeitė – toliau tęsiau magistrantūros studijose pradėtus tyrimus kviečių x kukurūzų kryžminimo srityje.

Papasakokite, kokie darbai atliekami laboratorijoje, koks veiklos tikslas, tyrimų tematika.

Darbų tematiką laboratorijoje galima būtų išskirti į dvi glaudžiai su-

sijusias dalis – tai fundamentiniai augalų genomų tyrimai ir taikomieji tyrimai. Taikomųjų tyrimų srityje Genetikos ir fiziologijos laboratorija glaudžiai bendradarbiauja su LŽI augalų selekcininkais. Tai įvairių žemės ūkio augalų (javų, ankštinių ir varpinių žolių) pradinės selekcinės medžiagos kūrimas bei vertinimas. Daug bendradarbiaujame ir su užsienio mokslininkais; tai rodo palankių mūsų tyrimų vertinimą. Iš fundamentinių tyrimų paminėčiau augalų genomų stabilumo tyrimus tarpgenetiniuose svidrių-eraičinų hibriduose, atliekamus fluorescencinės *in situ* hibridizacijos metodais.

Būdamas doktorantu stažavotės ne vienoje šalyje – Vengrijoje, Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, mokėtės funkcinės genomikos. Koks tai dalykas?

Funkcinė genomika yra nauja genetikos sritis, siekianti ne tik identifikuoti naujus augalų genus, bet ir nustatyti jų funkciją. Tai nėra paprastas uždavinys, nes dažnai panašūs genai gali turėti visiškai skirtingas funkcijas (priklausomai nuo aplinkos sąlygų). Kelios stažuotės užsienio šalyse man padėjo susipažinti su pagrindiniais funkcinės genomikos metodais. Dalį jų jau taikome mūsų laboratorijoje, deja, įrangos trūkumas neleidžia kaip reikiant panaudoti įgytų žinių.

Atrasti, stažuotėse išmokti dalykai turbūt padėjo parašyti mokslo daktaro darbą? Koks jo pavadinimas? Ką naujo atskleidėte mokslui savo daktaro darbe?

Daktaro disertacijos pavadinimas – *Žieminių kviečių dvigubų haploidų kūrimas kviečių x kukurūzų kryžminiuose*. Per vieną iš stažuotėių Danijos Riso nacionalinėje laboratorijoje tyriau kukurūzų DNR perkėlimo į kviečių genomą galimybes. Nors panašių tyrimų rezultatai rodo, kad kukurūzų chromosomos gali būti perkeltos į avių genomą, mūsų gauti rezultatai parodė, kad kviečius kryžminant su kukurūzais, gaunami „gryni“ kviečių haploidai. Šie rezultatai buvo paskelbti užsienio mokslo spaudoje – *Plant Breeding* žurnale.

Kodėl vėliau pasirinkote būtent svidrių tyrimus? Kodėl ne kukurūzai ar kviečiai, pavyzdžiui.

Jau doktorantūros studijų pabaigoje LŽI Genetikos ir fiziologijos laboratorijoje buvo pradėtas vykdyti ES finansuojamas projektas *Žymenų sistemos sukūrimas svidrės genų aleliams ženklini, siekiant tvary žolynų pagerinimo* (GRASP), siekiantis sukurti DNR žymenis vertingiems daugiamečiams svidrės genams ženklini. Habil. dr. I. Pašakinskienė – projekto vadovė Lietuvoje man pasiūlė imtis šio projekto tyrimų. Šie visiškai nauji tyrimai,

dar nedaryti LŽI, man pasirodė ypač intriguojantys. Daugiamečė svidrė yra viena svarbiausių daugiamečių žolių, pasižyminti išskirtinėmis pašarinėmis savybėmis, deja, selekcijos metodai kuriant naujas svidrių veisles yra daug mažiau išplėtoti nei tokių žemės ūkio kultūrų kaip kukurūzai ar kviečiai. Todėl ir stengiamasi patobulinti šiuos metodus sukūriant DNR žymenų sistemas.

Neseniai buvote stažuotėje Danijos žemės ūkio mokslų institute, Molekulinės genetikos ir biotechnologijos laboratorijoje. Ką ten tyrinėjote?

Tyrinėju daugiamečės svidrės genomą, siekiau aptikti genus, atsakingus už svidrės šoninių ūglių vystymąsi. Tai dalis ES finansuojamo GRASP projekto tyrimų, atliekamu nuo 2002 metų. Šiame projekte dirba geriausi Europos šalių genetikos ir selekcijos centrai. Projektą koordinuoja danai, jame dalyvauja anglai, olandai, prancūzai, norvegai, vokiečiai, belgai ir lietuviai. LŽI projekto dalį sukūrė ir jam vadovauja laboratorijos vedėja habil dr. I. Pašakinskienė, o aš atlieku mokslinius tyrimus. Sukurti DNR žymenys vertingiems daugiamečiams svidrės genams ženklini leistų paspartinti ir patikslinti šio svarbaus augalo selekcijos procesą. Stažuotės metu ir buvo aptikti penki genai, galimai atsakingi už svidrės šoninių ūglių vystymąsi. Toliau bus kuriami DNR žymenys jiems ženklini.

Kodėl reikėjo aptikti būtent genus,

Dr. Gintaras Brazauskas – Lietuvos žemdirbystės instituto vykdomo projekto „Žymenų sistemos sukūrimas svidrės genų aleliams ženklini, siekiant tvary žolynų“ tyrimų vykdytojas

atsakingus už svidrių šoninių ūglių vystymąsi? Kaip tie genai buvo aptikti? Ar jau neabejojama, kad tai tikrai tie?

GRASP projekte dalyvauja devynios mokslo institucijos iš 8 Europos šalių. Šios institucijos atsakingos už atskirų požymių ištyrimą. Vieni tiria atsparumą ligoms, kiti – pašarinės savybes, o mes – šoninių ūglių vystymąsi. Manoma, kad svidrės, formuojančios daugiau šoninių ūglių, geriau įsitvirtintų ganyklose bei vejų žolėse, ir taip ilgiau būtų išlaikoma kokybiška ganykla. Aptikti genus, atsakingus už šoninių ūglių vystymąsi, nėra lengva užduotis. Pirmiausia, buvo ieškoma panašių ge-

nų, jau nustatytų kitose augalų rūšyse, taip pat buvo pritaikyti specialūs funkcinės genomikos metodai, leidžiantys palyginti normalų augalų su mutavusiu ir taip išgryninti genus, atsakingus už pakitusius požymius. Projekto pabaigoje numatoma atlikti populiacinius tyrimus, kurie leis įsitikinti, ar nustatyti genai tikrai yra atsakingi už tiriamų požymių pasireiškimą. Taigi intriga lieka iki pačios pabaigos.

Rugsėjo pabaigoje vyko projekto GRASP koordinacinis susitikimas Lietuvos žemdirbystės institute. Kuo jums naudingas šis susitikimas?

Tokie projekto partnerių darbiniai susirinkimai vyksta kas pusę metų vis kitoje šalyje. Jų metu aptariami nuveikti darbai, numatomi artimiausi tikslai. Kiekvienas partneris trumpai pristato, kaip jam sekasi vykdyti iškeltus tikslus, pasitariama, kaip spręsti iškilusias problemas. Kadangi kiekvienas susitikimas vyksta vis kitų partnerių mokslo įstaigoje, tai tuo pačiu susipažįstama su tų mokslo institutų tyrimais, gautais rezultatais. Tai labai puiki progą pristatyti LŽI bei jame atliekamam mokslo tyrimus.

Dabar dažnai sakoma, kad genetiškai pakeisti augalai kenksmingi. Kokia jūsų nuomonė? Kur tos genetinai biotechnologinio darbo etinės ribos?

Genetiškai pakeisti augalai šiuo metu yra viena populiariausių diskusijų temų. Vis dėlto daugelis žmonių tiesiog nesupranta, kaip jie gaunami ir kodėl kuriami. Pirmiausia joks kultūrinis augalas nėra natūralus, jis pakeistas per šimtus ar tūkstančius metų žmogaus atliekamos atrankos. Palyginkime, kad ir laukinius kviečius su kultūriniais – pastarieji pakeisti neatpažįstamai. Tiesiog naudojant naujus metodus ši atranka atliekama kur kas greičiau. Dažniausiai baiminamasi, nes genetiškai

modifikuoti augalai yra naujas dalykas, nepakankamai ištyrtas, tačiau kitose pasaulio vietose (Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Azijoje) šie augalai auginami jau ne vienerius metus.

Kas sunkiausia šiame darbe, kas erzina ir kelia nuobodulį, o kas džiugina ir verčia dirbti negailint jėgų.

Labiausiai erzina dalykas yra tai, kad mokslinis darbas sudaro maždaug pusę viso darbo praleisto laiko. Kitą pusę „suvalgo“ visokie biurokratiniai reikalai. Tai ir laboratorijos darbo priemonių, medžiagų pirkimai, sąskaitų tvarkymas, remonto organizavimai ir t. t. Vis dėlto azartas bei noras sužinoti neleidžia sustoti. Turbūt daugeliui mokslininkų pažįstamas tas geras jausmas, kai po kelių mėnesių ar metų bandymų eksperimentas galiausiai pavyksta ir gaunamas geras rezultatas.

Bendradarbiai jus apibūdina pačiais gražiausiais žodžiais. Čiuoju Jūsų kolegės dr. Giedrės Dabkevičienės žodžius „Mūsų laboratorijai jis – tikras lobis: mandagus, santūrus, paslaugus, patikimas, viską spėja laiku padaryti, dalykiškas ir šiuolaikiškas, puikus kolega“ – štai tokios „paskalos“ apie jus. Galima tik palinkėti ir toliau išlikti tokiam – smalsiam ir darbščiam kaip mokslininkui, maloniam ir patikimam kaip žmogui.

Rūta Švedienė

Atkelta iš 1 p.

1. Retkarčiais dar sapnuoja Ameriką

Kalbamės su Marijampolės Jono Toto-raičio vidurinės mokyklos anglų kalbos mokytoja metodininke VDU magistrante Jolanta Rupšiene, kuri pagal *Fulbright* programą 1993–1994 m. metus tobulino si JAV.

Kaip mokytojai pavyko patekti tarp išrinktųjų? Juk „Fulbright“ programa skirta mokslo žmonėms.

Iš pradžių buvo numatyta tarp JAV ir Lietuvos taip pat keistis mokytojais. Taip ir buvo trejetą ar ketvertą metų. Patekau į antrąją mainų bangą. Beje, tas pasikeitimas buvo vienpusis, nes norinčiųjų atvykti į Lietuvą neatsirado. Tais laikais dar dirbau Vilniuje, Antakalnio vidurinėje mokykloje, bet net ir mūsų sostinė amerikiečių mokytojų nesuviliojo.

Jums teko dalyvauti konkurse, norint gauti „Fulbright“ programos stipendiją?

Tuo metu susitikau prie JAV ambasados dirbusį dėstytoją Džoną Filipšą (John Philips), jis ir pakvietė dalyvauti atrankos konkurse. Pasisėkė.

Kokią išvydote Ameriką?

Išpūdis buvo neišpasakytas. Išvažiavau dar visai jauna, o ir Lietuvoje buvo visai kiti laikai. Amerika man atrodė medaus ir pieno upių šalis. Išvažiavusi 1993 m. rugsėjį, JAV dirbau iki 1994 m. liepos. Suprantama, per tą laiką visko teko pamatyti ir Amerikoje – ne vien pie- no ir medaus upes.

„Fulbright“ programos dalyvius sveikina JAV ambasadorius Stefanas Donaldas Malas

Patekau į Portlendą Oregono valstijoje, į Hosfordo vidurinę mokyklą (*Hosford Middle School*).

O Arvydo Sabonio su Portlendo „Trail Blazers“ krepšinio komanda neteko matyti?

Juokauju, kad pramyniau Saboniui kelią į Portlendą. Arvydas tuo metu dar nežaidė Portlendo krepšinio komandoje. O profesionalų krepšinio varžybas Portlende man teko pamatyti. Labai įdomu, nors tai tebuvo draugiškos rungtynės sezono pradžioje.

Kadangi atvykau į Portlendą pagal vienpusį pasikeitimą, tai man leido rinktis iš įvairaus tipo mokyklų: pradinę ar vidurinės mokyklos įvairias klases. Pasirinkau Hosfordo vidurinę, manydama, kad bus paprasčiau. Iš tiesų man buvo sudarytos puikios sąlygos dirbti ir tobulėti. Tiesa, iš pradžių atrodė, kad bus nelengva išverti metus trukusį atsiskyrimą nuo namų. Ryšių su saviškiais labai trū-

Ką davė „Fulbright“ programa (1)

Gedimino Žemlicko nuotraukos

„Fulbright“ programos dalyviai kasmetiniame susitikime Amerikos centre

2. Gerino amerikiečių matematikų darbus

Kalbamės su Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto Matematinės analizės katedros vedėju profesoriu Vygtanu Paulausku, Lietuvos matematikų draugijos valdybos ir Amerikos matematikų draugijos nariu.

ko. Vėliau susiradau draugų, pripratau, po Naujųjų metų atvyko mano vyras, tada jau buvo lengviau.

Beje, iš Lietuvos tais metais važiavome tik trys mokytojos. Viena pateko į Koloradą, kita, regis, į Šiaurės Karoliną. Man Portlende teko gyventi vietinės mokytojos namuose. Ji išleisdama mane sakė, kad kalbu jau visiškai be akcento.

Suvalkietai išmokti taisyklingai kalbėti kita kalba – juokų darbas?

Suvalkiečiams gal iš tiesų paprasčiau, be to, man visada gerai sekėsi matematika ir buvau baigusi muzikos mokyklą. Iš tiesų jaučiausi labai gerai. Amerikoje man pasisekė užmegzti gerus ryšius su mokytojais ir *Fulbright* programos dalyviais. Tuos ryšius iki šiol palaikau. Vieni kolegos iš Amerikos prieš keletą metų buvo atvykę dirbti pagal *Fulbright* pasikeitimo programą į Lenkiją, tai aplankė ir mane Marijampolėje.

Na, o prisižiūrėjusi amerikietiško kalbos mokymo metodiką jas ligi šiol taikau savo pamokose.

Kas būdinga amerikietiškomis metodikoms?

Dirbdami su mažesniais vaikais amerikiečiai naudoja daug piešinių, spalvinimų, žaidimų, dainelių. Ligi šių dienų man praverčia iš Amerikos parsivežtos knygos. Amerikoje teko anglų kalbos mokytį naujakurių vaikus, ne amerikiečius. Per šnekamąją kalbą, bendravimą, žaidimus jie daugiausia ir mokomi. Lietuvoje vis dar paplitęs pernelyg akademiškas kalbos mokymo būdas.

Ar kasmet atvykstate į Amerikos centrą Vilniuje, kai vyksta „Fulbright“ programos dalyvių metiniai susitikimai?

Ko gero, kasmet. Jaučiuosi visada labai pasitempusi ir pagerbta, kai šalia savęs matau mokslo daktarus, profesorius ir kitus visuomenės pagarbos sulaukusius asmenis. Man labai malonu, kad ir aš kartu su šiais žymiais žmonėmis dalyvavau toje pačioje *Fulbright* programoje.

Ar mokytoja jaučiasi esanti mažesnio masto asmenybė?

Kartais atrodo, kad ne (juokiasi), bet kasdieniame darbe mano žygiai mažiau matomi.

Gal ir mažiau matomi, bet jūs mokote vaikus. Nežinau, ar koks kitas darbas gali būti garbingesnis ir svarbesnis. Jūs padedate vaikams susirasti savo gyvenimo kelią, nuo kurio jų priklausys ir mūsų valstybės ateitis.

Iš tiesų taip. Todėl labai gaila, kad *Fulbright* programa mokytojams buvo nutraukta. Retkarčiais dar sapnuoju Ameriką. Juk tai buvo nuostabi galimybė tobulėti, parsivežti naujų idėjų. Per įvairius tarptautinius fondus mokytojai gali išvykti į Europos Sąjungos šalis, trumpalaikius kursus, stažuotes, bet tobulėti JAV galimybės nebėra.

„Fulbright“ dalyvio sertifikatą gavo prof. Vincas Būda (antras iš dešinės); iš kairės – „Fulbright“ švietimo programų ir tarptautinių akademinė mainų specialistė Rasa Baukuvienė, JAV ambasadorius Stefanas Donaldas Malas bei švietimo ir mokslo viceministras Raimundas Mockeliūnas

Bostone dirbau Tufts universitete.

Tufts universitete Bostone yra dirbęs lietuvis fizikos profesorius, daug nuveikęs ir lietuvių etnologijos baruose – prof. Ignas Končius.

Deja, šio fakto nežinojau. Tufts – tai mažas privatus universitetas, bet Bostonas tuo geras, kad ten yra garsusis Masačusetso technologijos institutas ir ne mažiau garsus Harvardo universitetas Bostono priemiestyje Kembridže, taip pat ir Bostono universitetas. Visuose vyksta svarbūs matematikos seminarai, todėl man ten patiko. Žinoma, ir iki tol esu turėjęs ryšių su amerikiečiais – susipažindavau įvairiose konferencijose. O dirbti kartu su amerikiečiais pirmą kartą teko būtent Tufts universitete.

Amerikoje mokėtės, o gal mokėte kitus?

Vykau dirbti mokslinio darbo nes *Fulbright* stipendiją gavau ne paskaitoms skaityti. Visą semestrą dirbau, o pervažiavęs į Kornelio universitetą skaičiau paskaitas jau kaip vizituojantis profesorius.

Kokią matematikos problemą gvildinate?

Prisimenu, kad tuo metu dirbau su centrinėje ribinė teorema Skorochodo erdvėse. Anatolijus Skorochodas – garsus ukrainiečių matematikas, kurio 75-metį paminėjome šį pavasarį. Ta proga skaičiau plenarinį pranešimą jubiliejinėje konferencijoje Ukrainoje. Šis garsus mokslininkas dabar dirba Amerikoje. Jo vardu pavadintos matematikų pasaulyje gerai žinomos erdvės.

Kada susipažinote su akademiku A. Skorochodu?

Pažįstu jį net nuo studijų laikų. Tuo metu mano vadovo prof. Vytauto Statulevičiaus iniciatyva Lietuvoje buvo rengiamos mokslinės konferencijos, į kurias suvažiuodavo žymiausi tuometinės Tarybų

Sąjungos ir kitų šalių tikimybinkai. Prisimenu, Palūšėje vyko tikimybinkų mokykla ir V. Statulevičius mus, penktakursius, buvo pasiėmęs kartu. Buvo gal 1966–1967 metai. Nuo to laiko buvau pažįstamas su akad. A. Skorochodu, esu ne kartą važiavęs į Ukrainą, kur taip pat susitikdavau mokslo įžymybę. Žinoma, mano matematinė darbų tematika nėra labai artima Skorochodo erdvėms, bet ir iš šios krypties tyrinėjimų esu parašęs ne vieną straipsnį. Net ir Kliverio leidžiamai *Matematikos enciklopedijai* esu parašęs straipsnį apie Skorochodo erdvės.

Amerikos matematikai taip pat domėjosi Skorochodo erdvėmis?

Bostone gyvena garsus matematikas R. M. Dadlis (Dudley), taip pat Mardžorė Han (Marjore Hanh), su kuria tiesiogiai dirbau atvykęs pagal *Fulbright* programą. Amerikiečiai kaip tik Skorochodo erdvių tyrinėjimuose jau turėjo pasiekę neblogų rezultatų. Iš tikrųjų tęsiau amerikiečių matematikų darbus, ir kai ką pagerinau.

1994 m. su savo mokiniu Mindaugu Blozneliu gavome optimalius rezultatus, kuriuos truputį vėliau pakartojo žymus prancūzų matematikas K. Fernikas (X. Fernique). Maždaug 5–6 metus dirbau toje tematikoje, vėliau perėjau į kitas tyrinėjimų sritis.

Nukelta į 15 p.

Atkelta iš 1 p.

kol kas dar nėra, o iškilusius į prof. Alfredą Bumblauską, tai nebus ir dar šimtą metų, jei būsime tokie, kurie esame. Pasak vertintojo, Lietuvos istorijos mokslo paradigmoje dažnai nepakylama aukščiau aušrininkų keltų idealų, liekama prieš šimtą ir daugiau metų suformuotų įvaidžių vergais, diskutuojama paprastai ne su oponento argumentais, bet su juos išsakiusiu asmeniu.

Suprantama, A. Bumblauskas mintyje turėjo ne visus istorikus. Tokį nuosprendį jis paskelbė polemikos įkarštyje. Atvėšęs gal kalbėtų diplomatiškiau, o gal ir ne, nes gali pateikti konkrečių faktų bei pavyzdžių savo teiginiams paremti. Šių eilučių autoriui savo trįgrasį kišti į istorikų „namų virtuvės“ reikalus būtų gal ir ne visai taktiška, bet indulgenciją už šią nuodėmę ir suteikia patys istorikai, teigdami, kad viena didžiausių jų šiuolaikinės veiklos problemų yra neužsimezgantys bent kiek tvirtesni ryšiai su visuomene, pernelyg didelis atotrūkis tarp akademinio mokslo (ir apskritai mokslo) bei visuomenės.

Taigi istorikai pakelia antveidį ir visuomenei tiesia dešinę. Iš siaurčio visuomenės segmento – rašančiosios brolijos, istorikai veikiausiai norėtų sulaukti rimtų jų darbų analizų, solidžių apibendrinimų, susiejantį mūsų istorikų atliekamą darbą su tarptautiniu šio mokslo kontekstu. To pageidauja bet kurio normaliai besivystančio mokslo atstovai. Visa blogybė, kad tokią sudėtingą užduotį be pačių istorikų šiandien, ko gero, nelabai kas ir galėtų atlikti. Ar Lietuvoje yra tokių mokslotyros specialistų, mokslo istorikų ar kitaip vadinamų atskirų mokslo sričių ir krypčių analizų kūrėjų, geriausiai galėtų pasakyti patys istorikai. Laikraštis *Mokslo Lietuva* šiuo atveju savo vaidmenį įvardija kaip reikšmingo įvykio bei istorikų bendrijoje vykstančių procesų stebėtojo. Pagal išgailes stengsimės juos atspindėti.

Iš Lietuvos Prezidento V. Adamkaus sveikinimo žodžio, kurį perskaitė Prezidento patarėja Kultūros, mokslo ir ugdymo klausimais dr. Irena Vaišvilaitė, aiškėja, kad istorinės atminties, istorinių tyrimų ir istorijos mokymo klausimai labai jaudina Prezidentą. Čia ankstesnės galima pridurti, kad ir savo buvusios kadencijos metu V. Adamkus istorikams skyrė ypatingą dėmesį, Prezidento rūmuose buvo pristatyta ne viena reikšminga mūsų istorikų knyga. Apie tai rašyta ir *Mokslo Lietuvoje*.

Istorija, istorikai ir visuomenė

Istorikai – prof. Antanas Kulakauskas ir prof. Alfredas Bumblauskas

metų istorijos mokslas patyrė esminę pertvarką: atsivėrė nauji istorijos šaltiniai, tapo prieinama draustoji literatūra, atsikratyta svetimos ideologijos, radosi istorinių pažiūrų alternatyvos. Tačiau Lietuvos istorinės permainos mūsų istorijos mokslui ir profesinei istorikų bendruomenei taip pat metė naujų iššūkių. Šiandien Lietuvos valstybės ir jos tautų istoriją suvokiame kaip neatsiejamą visos Europos istorijos dalį. Tačiau sparčiai globalizacija, keičianti žmonių mentalitetą, neišvengiamai veikia ir tokias gyvenimo kategorijas, kaip tautiškas, pilietiškas ir panašias. Istorikai negali tik iš šalies žvelgti į šias tendencijas. Prezidentas palinkėjo, kad istorikų darbai ir mintys rastų atgarsį ne tik tarp šios srities profesionalų, bet ir plačiojoje visuomenėje, ypač tarp jaunimo. Modernios mintys ir požiūriai turi tapti visuomenei suprantama ir patrauklia literatūra, metodine mokytojų medžiaga, visos kultūros dalimi. Kad

pė dėmesį į naudingas permainas istorikų gyvenime. Istorikų profesionalų atsirado atsikūrusiuose ar naujai įsikūrusiuose universitetuose, pavyzdžiui, Vytauto Didžiojo ir Klaipėdos, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre Vilniuje. Mokyklose ir universitetuose iš esmės pakito istorijos dėstymo turinys.

R. Mockeliūnas pabrėžė istorijos mokslo, grindžiamo tyrimų metodais ir dėstymo metodologija, svarbą. Kita vertus, ne mažiau svarbu ir visuomeninė istorijos funkcija. Aki vaizdu, kad dalyvavimas europinėse ir transatlantinėse struktūrose tik sustiprina globalizacijos poveikį Lietuvos istorijai. Formuojant dvasinę mūsų tautos sferą istorikų vaidmuo ypatingas. Istorija, praeities interpretacijos, kultūrinė atmintis atlieka svarbų vaidmenį kiekvienos šalies žmonių tapatybei. Jau nebeužtenka vien siekti išsaugoti kultūrinę Lietuvos tapatybę, nes buvimas europinėje erdvėje visai visuomenei kelia kur

dalį perteiksime ištisai. XXI a. nebeužtenka deklaruoti siekio išlikti lietuviu. Įstoję į Europos Sąjungą, mes užsibrėžėme kur kas didesnius siekius: išsaugant savas lietuviškas šaknis, formuoti europietiška Lietuvos piliečio identitetą. Būtent pilietinės visuomenės kūrimas tampa svarbiausiu XXI a. iššūkiu visai Lietuvai. Norint pasiekti šią tikslą, reikia kur kas aktyvesnio nei iki šiol istorikų – istorijos tyrinėtojų, mokytojų – indėlio. Visai kitaip nei XX a. pradžioje šiandien iš istorikų nebereikalaujama „atrasti lietuvius Lietuvos istorijoje“. Jiems iškyla kur kas svarbesnis uždavinys – surasti Lietuvos kaip istorinio regiono vietą Europos ir pasaulio istorijoje. Istorikui privalu ne tik išlikti kritišku mokslininku, istorinių mitų ir stereotipų griovėju, bet pirmiausia piliečiu, kuriam greta mokslinio pažinimo taip pat svarbi ir tos visuomenės, kurioje jis gyvena dabartis ir ateitis.

Sugrįžome ten, kur jau buvome

Vilniaus universiteto prorektorius prof. Juozas Vaitkus, sveikinimo žodyje pavadavęs rektorių akad. Benediktą Juodką, pažymėjo: rektoriaus vizitas į Italiją akivaizdžiai rodo, kad Vilniaus universitetas vėl užima jam deramą vietą Europoje, dalyvauja Bolonijos procese, kaip kad praėjusiais amžiais jis buvo įtrauktas į jėzuitų Europos universitetų tinklą.

Toliau J. Vaitkus įvertino istorijos mokslo reikšmę Lietuvos visuomenės gyvenimui. Glaustai tarant, istorijos mokslas Lietuvos visuomenei padėjo susivokti, kas ji yra, kokią vietą užima tarp kitų tautų. Net ir mėginimai lietuvių kalbos ištakas susieti su lotynų kalba, nepaisant pastangų naivumo (šiandienos akimis) kėlė lietuvių kalbos reikšmingumą visuomenės akyse, skatino ją domėtis ir rūpintis. Todėl XVII a. buvo parašytas ir pirmasis *Lietuvių kalbos žodynas*, kurio autorius Konstantinas Sirvydas.

Kalbėtojas priminė ir Albertą Vižuką-Kojelavičių, 1654 m. tapusį Vilniaus universiteto rektoriumi, kuris pirmojoje parašytoje *Lietuvos istorijoje* smerkė kryžiaus karus prieš Lietu-

vą, skatino didžiuotis Lietuvos valstybės praeitimi. Lietuvai net ir netekus valstybingumo, istorikų *Igno Danilavičiaus* ir *Igno Onacevičiaus* istoriniuose darbuose galima rasti daug nacionaliniam brendimui reikšmingų faktų bei interpretacijų. Beje, galime pridurti, kad I. Onacevičius buvo pirmasis, kuris Vilniaus universitete nuo 1819 m. skaitydamas visuotinės istorijos kursą, jame išskyrė Lietuvos ir Lenkijos istoriją. Tad ar dabar neiname priešingu keliu, savąją istoriją norėdami matyti tik bendrame Europos istorijos kontekste?

Reikšmingų darbų istorikai parašė Pirmosios nepriklausomybės laikotarpiu. Sovietmečiu tyrinėdami *Lietuvos statutų* problematiką mūsų istorikai sugebėjo parodyti išskirtinę šio teisinės minties paminklo svarbą ne vien XVI a. Lietuvos, bet ir kitų šalių teisinei minčiai. J. Vaitkus taip pat pabrėžė ne tik mokslinę mūsų istorikų darbų reikšmę, bet skatino daugiau rūpintis ir taikomąją jų vertę; tai rodo ir pateiktieji praeities vardai bei pavyzdžiai. Deramai parašyti istorikų darbai gali didinti mūsų krašto patrauklumą tarptautiniu mastu, kas šiais laikais ypač svarbu.

Kaip matome, visi sveikintojai pabrėžė istorikų ryšio su visuomene svarbą, nes juk iš tikrųjų – argi ne visuomenei dirbama.

Ir istorikai kuria istoriją

Istorikai įpratę tyrinėti istoriją, vie-nų procesų pradžią, kitų pabaigą, dažnai nekrepdami dėmesio, kad patys yra tam tikro proceso dalis, – kalbėjo pirmojo istorikų suvažiavimo atidaryme Lietuvos nacionalinio istorikų komiteto prezidentas prof. Alvydas Nikžentaitis, teigdamas, kad pats šis suvažiavimas yra tas istorinis įvykis, kurį sukūrė ir kuria patys istorikai. Kartu A. Nikžentaitis pripažino, kad jam dar nėra tekę Lietuvoje dalyvauti konferencijoje, kurios organizatorius būtų toks neaiškus kaip šį kartą. Suvažiavimą organizavo ne kuri nors institucija, bet pati istorikų bendruomenė. Vis dėlto pažymėsimė, kad istorinės architektūros erdves suvažiavimui suteikė Vilniaus universitetas, finansiškai prisidėjo Lietuvos mokslo ir studijų fondas, parėmė ir privačios institucijos – leidyklos *Versus aureus* ir *Baltos lankos*. Šios leidyklos spausdina daug istorikų knygų.

Kaip matome, A. Nikžentaitis neabejoja istorikų bendruomenės Lietuvoje buvimu. Apie bendruomeniškumo svarbą kalba visi, vis daugiau mokslo baruose dirbančių žmonių suvokia, kad būtina peržengti institucinius barjerus.

A. Nikžentaitis, glaustai apibendrinamas Lietuvos istoriografijos raidą, priminė: ir Antrosios Lietuvos Respublikos metais, ir sovietmečiu Lietuvos istorijos mokslas buvo sutelktas Kaune arba Vilniuje. Tik Trečiosios Lietuvos Respublikos sąlygomis istorijos mokslo geografija išsiplėtė nuo Vilniaus iki Klaipėdos ir nuo Kauno iki Šiaulių. Pirmą kartą Lietuvoje matoma tokia istorinių tyrimų įvairovė, susiduriama su labai skirtingais istorinių tyrimų metodais ir metodologijomis. Tapome tokie skirtingi, kad pribrendo metas susirinkti ir diskutuoti kartu, kur esame ir kuria kryptimi einame.

15 paskutinių veiklos metų Trečiosios Lietuvos respublikos sąlygomis A. Nikžentaitis vadina Lietuvos istoriografijos aukso amžiumi. Tačiau jei nebus ieškoma naujų kelių, naujų tyrinėjimo sričių, pagaliau naujos savo vietos visuomenėje apibrėžimo,

Suvažiavimo renginyje susimąstę Paulius Subačius, Bronys Savukynas ir kiti dalyviai

Neatsiejama visos Europos istorijos dalis

Prezidento sveikinime pabrėžiama, kad per 15 nepriklausomybės

kartu su istoriškumo pajauta būtų ugdomi pilietiško ir valstybingumo jausmai.

Švietimo ir mokslo viceministras dr. Raimundas Mockeliūnas, sveikindamas Suvažiavimo dalyvius, atkrei-

kas dėmesį į naudingas permainas istorikų gyvenime. Istorikų profesionalų atsirado atsikūrusiuose ar naujai įsikūrusiuose universitetuose, pavyzdžiui, Vytauto Didžiojo ir Klaipėdos, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre Vilniuje. Mokyklose ir universitetuose iš esmės pakito istorijos dėstymo turinys.

Programinę viceministro kalbos

Antrasis pasaulinis karas Vidurio ir Rytų Europoje: atmintis, atminties politika ir atminties ženklai. Tęstinumas ir lūžiai – ši konferencija Vilniaus paveikslų galerijoje vyko gegužės mėnesį, kai Pergalės prieš nacistinę Vokietiją 60-mečio minėjimas Maskvoje sukėlė negirdėtą emocijų antplūdį. Jo taikiny buvo nukreiptas į Baltijos valstybes. Kaip žinome, Lietuvos ir Estijos prezidentai nepriėmė kvietimo vykti į Maskvą, tuo pabrėždami, kad Baltijos šalims tikroji pergalė buvo tik 1990-aisiais, kartu su atkurtuoju valstybingumu. Tada baigėsi ir Antrojo pasaulinio karo sukelti padariniai.

Atslūgus aistroms, grįžtame prie Antrojo pasaulinio karo temos, kurią aptarsime pokalbiuose su minėtos konferencijos dalyviais: JAV istoriku Teodoru R. Vyksu (Ph. D. Theodore R. Weeks) iš Ilinojaus, JAV, vokiečių istoriku Karstenu Briugemanu (Karsten Brügemann), į Vilnių atvykusiu iš Narvos, Estijos, ir istoriku Edmundu Dmitrovu (Edmund Dmitróv), atstovavusiu Varšuvai ir Berlynui.

Minėtają konferenciją Vilniuje organizavo Goethe's institutas (Vilnius), Herderio institutas (Marburgas), Lenkijos mokslų akademijos Berlyno skyrius, Lenkų institutas (Vilnius) ir Lietuvos istorijos institutas. Konferencijos dalyvius pasveikino Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas, Lenkijos Respublikos ambasadorius Janušas Skolimovskis (Janusz Skolimowski), Čekijos Respublikos ambasadorius Petras Voznica (Petr Voznica) ir Austrijos Respublikos ambasadorius dr. Michaelis Švarcingeris (Michael Schwarzinger).

Pirmasis mūsų pašnekovas – asocijuotasis profesorius Teodoras Vyksas jau ne kartą kalbintas *Mokslo Lietuvos* puslapiuose. JAV istorikas yra baigęs Kalifornijos universitetą, ne vienus metus tyrinėja Lenkijos žydų etninius santykius ir asimiliacijos problematiką. Išleido kelias knygas, tarp jų *Tauta ir valstybė vėlyvosios Rusijos imperijos laikais: nacionalizmas ir rusifikacija prie vakarų pabirčių, 1863–1914 (Nation and State in Late Imperial Russia: Nationalism and Russification on the Western Frontier, 1863–1914, Northern Illinois University)*.

Šiuo metu Teodoras Vyksas tyrinėja daugiataučio Vilniaus miesto problematiką. Greitai turėtų pasirodyti jo tautinių santykių dalykams skirta nauja knyga. Tačiau šį kartą kalbamės apie Antrąjį pasaulinį karą ir kitus su Vilniaus konferencija susijusius dalykus.

Istorija – tai nuolatinė ir nesibaigianti diskusija

JAV istorikas Teodoras R. Vyksas

Ar istorija – tai praeities diktatūra?

Gerbiamasis Teodorai Vyksai, esate istorikas, tyrinėjantis multietninius santykius, bent jau mes daugiausia iš šių darbų Jus pažįstame. Kas Jus atvedė į Antrojo pasaulinio karo temai skirtą konferenciją?

Esu JAV specialistas Sovietų Sąjungos klausimais, todėl man svarbu suvokti, kas vis dėlto šių metų gegužės 9 d. įvyko Maskvoje. Turėtume pamąstyti apie tai, kodėl Antrasis pasaulinis karas toks svarbus sovietų identitetui, jo formavimui. Bent amerikiečių istorikams šio karo Sovietų Sąjungai svarba yra neginčijama. Kodėl rusams tai taip svarbu? Pirmiausia todėl, kad mes nugalėjome absoliutų blogį. Vertindami Josifo Stalino ir Hitlerio veiklą 1939–1945 m., rusai, taip pat ir Rusijos istorikai, vis dėlto J. Stalino veiklą vertina daug teigiamiau.

Kolega iš Vienos Aleksandras Polakas (Alexander Pollak), cituodamas kažkurį autoritetą, užsiminė apie „praeities diktatūrą“. Labai gražiai suformuluota. Tą pačią progą noriu priminti ir visai priešingą Henrio Fordo nuostatą. Jis teigė: *Istorija yra niekai, ji nieko mums negali pasakyti*. Profesionaliems istorikams šios abi pozicijos yra keistos, tačiau naudinga apie tai pamąstyti.

Savo pranešime mėginau nagrinėti, kokie yra istorijos tikslai, kam apskritai kuriama istorija. Taip pat kalbėjau ir apie Antrojo

pasaulinio karo reikšmę Rusijai ir buvusiai Sovietų Sąjungai.

Antrojo pasaulinio karo tema visiems mums, europiečiams, yra ypač svarbi ir skausminga. Tikriausiai sutiksime, kad istorikai turi būti pakankamai laisvi ir neveikiami nei savo valstybės politikos, nei savo tautybės, nei kitų daugiau ar mažiau sąlyginių dalykų. Nežinau, ar tai įmanoma praktiškai. O jei tokia abejonė kyla, tai ar išvis įmanoma objektyviai, t. y. moksliskai nagrinėti Antrojo pasaulinio karo temą?

Kaip mokslininkas visiškai su Jumis sutinku, kad turime būti objektyvūs. Kita vertus, kaip asmenybės, kiekvienas iš mūsų esame labai skirtingi. Juk labai daug priklauso nuo to, kas esame, kas buvo mūsų protėviai, kiek jie nukentėjo nuo Antrojo pasaulinio karo įvykių. Štai kodėl dabartinėje Vokietijoje kyla diskusijos, kurių metu išsakoma mintis, kad ir vokiečiai per karą kentėjo. Tai visiškai suprantama, nes ši mintis su politika nieko bendro neturi. Tai karo metais Vokietijoje gyvenusiems žmonėms, iš gyvenimo pasitraukiančiai kartai, gal net paskutinė galimybė apie tai prabilti. Štai kodėl Vokietijoje tokios diskusijos pastaruoju metu ir kyla.

Vokiečiai taip pat buvo aukos

Koks tų diskusijų tikslas: žmonės nori išsakyti, parodyti buvusių įvykių – karo metų ir prieškarčio nevie-

nareikšmiškumą? O gal norima peržiūrėti tuos įvykius ir visiškai naujai interpretuoti, kaip dažnai sakoma, perrašyti istoriją?

Sakyčiau, kad apie tai atvirai iki šiol nebuvo kalbama. Buvo savotiškas tabu. Jei kalbėta, tai tik tiek, kad vokiečiai buvo kalti: jie pradėjo Antrąjį pasaulinį karą, žudė kitų tautų žmones. Vokietijoje tvyrojo kaltės kultas. Dabar atsiranda galimybė pareikšti, kad jie, vokiečiai, buvo ne tik žvėrys, bet taip pat ir aukos, smarkiai nukentėjo karo sąlygomis. Psichologiškai tai visai suprantama.

Padariniai akivaizdūs, tačiau kiek jie priklausė nuo nacistinės Vokietijos, tuometinės Tarybų Sąjungos ir Vakarų valstybių, t. y. Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, JAV? Kiekviena iš šių valstybių vykdė atitinkamą užsienio politiką, o visų šių politikų išvestinė juk ir atvedė prie Antrojo pasaulinio karo.

Man, kaip istorikui, atrodo, kad be Hitlerio 1939 m. Antrasis pasaulinis karas nebūtų kilęs. Taigi man akivaizdu, kad Hitlerio planai, rasizmas ir buvo ta pirminė priežastis, dėl kurios kilo karas. Kitos valstybės reagavo į Hitlerio žingsnius. Nežinau, kaip būtų klostęsi įvykiai, jei Vokietijoje į valdžią nebūtų atėjęs Hitleris.

Konferenciją sveikino tuometinis Čekijos Respublikos ambasadorius Petras Voznica, LR Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas ir Lenkijos ambasadorius Janušas Skolimovskis

Galimas dalykas, kitos valstybės būtų paskubėjusios užimti Vokietiją.

Jūs teigiate, kad XX a. ketvirtajame dešimtmetyje kitos valstybės Europoje atliko tik antraeilį vaidmenį? Ne jau visi „koziriai“ buvo tik hitlerinės Vokietijos vadovų rankose?

Josifui Stalinui buvo labai naudinga dar šiek tiek palaukti.

Palaukti sprendžiant Lenkijos, Baltijos šalių ir visos Vidurio Europos likimą?

Nesu didelis „Lenkijos klausimo“ žinovas, man lengviau samprotauti apie Latviją ir Estiją. Tose šalyse dabar taip pat diskutuojama, ar buvo įmanoma 1940 m. vasarą pasipriešinti Tarybų Sąjungai? Reiškia nuomonė, kad šioms šalims ir Lietuvai būtų daug geriau, jei Tarybų Sąjungai būtų pasipriešinusios karine jėga. Geras pavyzdys – Suomija.

Kita vertus, lyg ir akivaizdu, kad nei Latvija, nei Estija, nesudariusios koalicijos prieš agresorius, tuometinei Tarybų Sąjungai nebūtų įstengusios priešintis. Kalbėti apie Vakarų šalių karinę pagalbą Baltijos valstybėms buvo nerealu. Taigi pasipriešinimas Raudonajai armijai būtų buvęs tolygus savizudybei.

Ar neutralitetas buvo tik tariamas

Baltijos valstybės paskelbė neutralitetą, kuriuo ir grindė savo užsienio politiką. Ko vertas tas neutralitetas – gal Baltijos šalių neutraliteto politika vertintumėte kaip politinę klaidą?

Estijoje apie tai diskutuojama. Iš tikrųjų Estijos diktatoriaus Konstantino Petso (Päts), 1938–1940 m. buvusio Estijos prezidento, valdančiosios aplinkos asmenys labai glaudžiai bendradarbiavo su nacistine Vokietija. Argi tai buvo Estijos neutraliteto politika? Mano išvada: ne. Nei Latvijoje, nei Estijoje visuomenė negalėjo pareikšti tvirtos nuomonės dėl savo valstybių vadovų vykdomos užsienio politikos. Visą sprendė šių šalių valdantieji, bet tai irgi buvo vienas iš jų bejėgiškumo padarinių.

Kodėl prezidento K. Petso aplinka manevravo, bendradarbiavo, kaip Jūs sakote, su nacistine Vokietija, nesunku suprasti. „Raudonasis pavojus“ buvo akivaizdus, Sovietų Sąjungai neiškilo sunkumų užimant Baltijos šalis ir integruojant jas į savo sudėtį. Tai parodė tolesni įvykiai – visos trys Baltijos valstybės buvo aneksuotos, beje, sovietams sutarus su Vokie-

tijos naciais. Taigi ryšiai ar net bendradarbiavimas su Vokietija Estijai galėjo atrodyti bene vienintelė reali išeitis to meto sąlygomis – neišvengiama būtinybė.

Kiek man žinoma, Latvijoje buvo kiek kitokia padėtis – latviai labiau jautė Vokietijos grėsmę. Man keistokai atrodo, kad 1939 m. vokiečių tautybės gyventojams Hitlerio buvo įsakyta apleisti Latviją ir Estiją, vykti į Vokietiją. Sprendžiant iš to meto Estijos spaudos, estai buvo labai laimingi, kad jų engėjai ir ponai pagaliau išsikraustė namo. Visa tai nesunku suprasti. Bet štai praėjus truputį daugiau kaip metams, viskas apsisvertė: kai vokiečių kareiviai 1941 m. birželį įžengė į Estiją, jie buvo sutikti kaip išvaduojojai.

Kaip išvaduojojai iš bolševikų jungo – būtina pabrėžti.

Aišku, tie pokyčiai estų ir kitų pabaltijiečių sąmonėje įvyko per tą laikotarpį, kai ten „šeimininkavo“ Sovietų Sąjunga.

Kaip Jums atrodo, ar Hitleris sąmoningai iš Latvijos ir Estijos 1939 m. į Vokietiją įsakė išvykti vokiečiams, kad prasidėtų karui jie grįžtų kaip išvaduojojai?

Diskutuoja prof. Eduardas Muchlė (Marburgas), prof. Alvydas Nikžentaitis, prof. Atila Pokas (Budapeštas), Teodoras R. Vyksas

Nemanau, kad Hitleriui ir jo artimiausiai aplinkai tokie subtilūs dalykai būtų rūpėję. Tai pernelyg menka visų kitų to meto Vokietijos uždavinių akivaizdoje.

Istorikas neturėtų virsti politiku

Atsigręžkime į šią Vilniuje vykstančią konferenciją, skirtą Antrajam pasauliniam karui. Kiek ši konferencija sprendžia mokslines problemas? O gal tai labiau politinio pobūdžio renginys? Pagaliau ar šiandienos po-

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Prof. Aleksandro Polako (Viena) idėmiai klausosi Lietuvos istorijos instituto direktorius prof. Alvydas Nikžentaitis ir prof. Edmundas Dimitrovas (Berlynas)

litinės aktualijos nedaro įtakos ir kai kurių istorikų išvadoms? Juk ir Jūs pripažįstate, kad štai Vokietijoje, Estijoje ir Latvijoje tie klausimai tampa vis aktualesni. Jei taip, tai paties gyvenimo aktualizuojami klausimai.

2005-aisiais metais minimas pergalės prieš nacistinę Vokietiją 60-metis – tai, savaime suprantama, politinė aktualija. Vis dėlto sprendžiant iš Vilniaus konferencijos dalyvių pranešimų ir diskusijų, dauguma kalbėjusiųjų išlaikė mokslinei konferencijai būtinų reikalavimų lygmenį. Manau, kad tokiose konferencijose būtų labai naudinga dalyvauti, pranešimus išklausti ir politikams. Jie panašiuose renginiuose galėtų daug ko naujo išgirsti ir išmokyti.

Tiesa, neišvengta ir pranešimų, kurie buvo aiškiai politinio pobūdžio. Kad ir Čekijos atstovo pranešimas. Kolega daug kalbėjo apie sunkumus, kurie iškyla bendraujant Čekijai ir Vokietijai. Prisiminta, kaip čekai 1944–1946 m. iš savo šalies teritorijos išvarė vokiečius. Galiau suprasti, kad tai buvo atsakas į nacistinę Vokietijos įvykdytus nusikaltimus prieš čekų tautą. Pats šis pranešimas buvo labai emociingas, griežtai kritikuojantis dabartinę Vokietijos politiką, nors pranešėjo užduotis buvo visai kita, jis turėjo mums atskleisti, kaip Čekijos visuomenė reaguoja į visus šiuos procesus, kaip istorikai atspindi buvusius įvykius. Tačiau pranešėjas neišvengė politinių vertinimų.

Visai kitokio pobūdžio buvo Vengrijos istoriko Atilos Poko (Attila Pok) pranešimas – labai argumentuotas ir moksliskas.

Jus labiau domina, kaip Antrojo pasaulinio karo temą atskleidžia įvairių tarme kare, vienoje ar kitoje pusėje, dalyvavusių šalių istorikai?

Taip.

Kaip vertinate Lietuvos ir Estijos prezidentų sprendimą nedalyvauti Pergalės prieš nacistinę Vokietiją 60-mečio minėjimo renginiuose Maskvoje?

Prisipažinsiu, kad mano pirma reakcija buvo labai negatyvi, nes galvojau, jog tai būtų buvusi gera proga save parodyti Maskvoje, kaip tą padarė Latvijos prezidentė Vaira Vykė-Freiberga. Gera proga pasauliui pareikšti, kodėl Baltijos šalys kitaip vertina to karo rezultatus. Vėliau draugai iš Estijos man labai gerai išaiškino, kodėl jie palaiko savo šalies

prezidento sprendimą nevykti į Maskvą. Ir JAV prezidento Džordžo Bušo vizitas į Rygą parodė, kad pasaulio visuomenė, bent jau Vakaruose, Estijos ir Lietuvos prezidentų motyvus suprato teisingai, kad latviai, lietuviai ir estai visai kitaip vertina ir šią datą.

Rusijos politikoje dar gyvas stalinietiškas požiūris

Pripažinkime, kad tų įvykių vertintojai kartais nekreipia dėmesio į tam tikras subtilybes, ne visai gerai

Prof. Aleksandro Polako (Viena) idėmiai klausosi Lietuvos istorijos instituto direktorius prof. Alvydas Nikžentaitis ir prof. Edmundas Dimitrovas (Berlynas)

išivaizduoja to meto Baltijos šalių padėtį, nes remiasi dažniausiai Vokietijos, Tarybų Sąjungos ir kitų didžiųjų valstybių šaltiniais. O juk iš viso to kyla svarbios išvados. Viena jų: Antrasis pasaulinis karas Europos žemynė baigėsi visai ne 1945-aisiais, bet tada, kai buvo atkurtas Baltijos šalių valstybingumas. Ar Jums neatrodo keista: 60 metų praėjo nuo pergalės prieš nacistinę Vokietiją ir Japoniją, o didžioji dalis žmonijos tarsi nesuvoktu, kada baigėsi Antrasis pasaulinis karas. Vadinas, pasauliui visiškai nežinoma ir nerūpi Baltijos valstybių istorija. Kokia Jūsų nuomonė?

Mane labai papiktino Rusijos reakcija į Baltijos valstybių poziciją šiuo klausimu. Toks Rusijos politikos trumparegiškumas šiais laikais kelia didžiulę nuostabą, kai žmogus nežinai, ar geriau juoktis, ar piktintis. Kas belieka sakyti, jei per Rusijos televiziją buvo rodoma laida, kurioje teigiama, kad mažytė Suomija išprovokavo 1939–1940 m. karą su Sovietų Sąjunga. Girdi, suomiai reiškė pretenzijas į Kareliją. Toks aiškinimas – tai grynų gryniasis stalinizmas šių dienų politikoje, tipiška Stalino Antrojo pasaulinio karo priežasčių versija. Deja, tai tebėra Rusijos politikoje.

Labai savotiškas aklumas

Liūdniausia, kad šis, kaip Jūs teisingai pažymėjote, stalinizmo recidyvas tebėra gyvas ir kai kurių aukščiausio rango Rusijos politikų mąstysenoje. Klausantis piktų žodžių iš Maskvos, susidarė įspūdis, kad Rusijoje nelabai net buvo suvokta, kodėl Lietuvos ir Estijos prezidentai neatvyko į Maskvą minėti pergalės prieš nacistinę Vokietiją 60-mečio. Net Rusijos prezidentas, atrodo, nesuprato mūsų valstybių vadovų motyvų. Arba apsimetė nesupratęs.

Mane stebina ir piktina, kai Rusijoje Baltijos valstybes mėginama pateikti kaip šalis, kuriose klesti atviras fašizmas. Tačiau kur gegužės 9-ąją atvirai pasirodė juodos svastikos? Ne Lietuvoje, ne Latvijoje ar Estijoje, bet Maskvoje, kur gatvėmis žygiavo nacionalbolševikai. Kartais atrodo, kad rusai akli viskam, kas vyksta jų pačių namuose.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Istorija, istorikai ir visuomenė

Atkelta iš 9 p.

tai šis „aukso amžius“ gali greitai baigtis, taip ir likęs šviesiausiu laikotarpiu Lietuvos historiografijoje.

Kartu kalbėtojas apgailestavo, kad Lietuvoje, bent jau pastaruosius kelerius metus, mokslas vertinamas daugiausia pagal ekonominius rodiklius, keliama mintis, kad šalies universitetuose ugdoma per daug istorikų. O juk dar niekada Lietuvos istorikai nebuvo taip plačiai ir giliai panirę į istorinius tyrinėjimus, kaip tai įvyko per pastaruosius 15 metų, kai įgijo tyrinėjimų laisvę, kokios niekada neturėjo. Galima būtų pratęsti išsakytą mintį ir taip: iš visuomenės istorikai gavo laisvės privilegiją ir ja pasinaudojo – dar niekada nebuvo parašyta ir išleista tiek Lietuvos praeities tyrinėjimams skirtų knygų, kiek yra dabar.

Akiratyje – mokykla

Privilegijos siejasi su prievolėmis, todėl A. Nikžentaitis pakvietė istorikus pergrupuoti savo pajėgas, iš naujo apmąstyti tyrimų prioritetus ir visą Lietuvos istorijos mokslo patirtį. Vadinas, neišvengiamai teks dar labiau gręžtis į visuomenę, kuri teikia, anot kalbėtojo, idealias darbo sąlygas, apie kurias galima buvo tik svajoti.

Gręžtis į visuomenę, vadinas, pirmiausia nukreipti savo akis ir pro-

Pirmajame Lietuvos istorikų suvažiavime

mus į Lietuvos mokyklas, jose dirbančius istorijos mokytojus. Istorikams teks prisidėti prie muziejų, archyvų pertvarkymo, kad archyvai ir muziejai nebūtų tik dokumentų ar istorinių artefaktų saugykla, bet vieta, kur lankytojas galėtų pasijusti praeityje vykusių procesų dalyviu.

Galima pritari A. Nikžentaičiui, kad kiekvienos profesinės bendruomenės suvažiavimai yra ir savotiškos mugės, kuriose tos bendruomenės pristato sau ir visai visuomenei reikšmingiausius laimėjimus. Šį kartą neišvydome istorikų knygų ar kitų leidinių parodos, prekybininkai taip pat nepasinaudojo gera proga pasiūlyti suvažiavimo dalyviams įsigyti naujų ar seniau išleistų mūsų istorikų knygų. Organizatoriai, matyt, buvo įsitikinę, kad istorikai ir taip turi visas jiems reikalingas knygas. Suvažiavimą palygindamas su savotiška

muge, A. Nikžentaitis veikiausiai mintyje turėjo idėjų mugę, nes galvoje gimusi idėja juk taip pat laikytina tyrinėtojo laimėjimu. Tuo labiau, kai ta idėja galima dalytis su kitais žmonėmis, skleisti ją visuomenėje.

Istorija ir pilietinė visuomenė

Matyt, ieškant naujų ryšių su visuomene, neįprastai buvo sumanytas ir plenarinis pranešimas *Istorija ir pilietinė visuomenė*; jį skaitė Pilietinės visuomenės instituto direktorius Darius Kuolys. Galima tik apgailestauti, kad suvažiavimo dalyviai taip ir neišgirdo kito numatyto plenarinio pranešimo autoriaus Alfonso Eidinto. Lietuvos Respublikos ambasadorių Izraelyje Alfonsą Eidintą reziduojamoje valstybėje sulaikė neatidėliotini reikalai, todėl apie istoriją ir politiką, žvelgiant iš diplomato virtuvės, neišgirdome.

Mėgindamas perteikti ryšį tarp istorijos ir pilietinės visuomenės, D. Kuolys priminė neišsaugotos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenės palikuonį bajorą Mykolą Zaleskį, gyvenusį Paparčių dvare netoli Kernavės, kitame Neries krante. Tai štai pacituotas šio Lietuvos bajoro pasakojimas mums būtų labai pamokomas: visuomenę jis laikė savo laime, asmeninį likimą buvo susiejęs

siblaškančių dabarties lietuvių? Ar mums dar rūpi, kaip bajorui iš Paparčių, išpasakoti savo ir tėvynės santykius, palikti užrašytą šį faktą istorijai?

Galima manyti, kad bajoras Mykolas Zaleskis savo memuarais ir jų interpretuotojo Dariaus Kuolio lūpomis mūsų visų klausė to, dėl ko ir buvo surengtas pirmasis istorikų suvažiavimas. Kokius atsakymus, kokius santykius matome iš mūsų laiko kuriamų istorinių pasakojimų, mūsų istorijos ir visuomenės, kurioje tenka gyventi?

Kai tiesa virsta nereikalinga metafizine liekana

Kalbėtojas pripažįsta, kad mums šiuos santykius aiškintis daug sunkiau negu M. Zaleskiui, nes daug sudėtingesnė mūsų tikrovė, gilesnė ir prieštaringesnė mūsų istorinė patirtis. Pagaliau daug didesnė ir šiuolaikinės istorijos sampratų įvairovė. Joje slypi ir daug istorikui kylančių pavojų. D. Kuolys citavo JAV istoriko Heideno Vaito mintį, esą, esame laisvi tiek suprasti istoriją, kaip mums patinka, tiek ir kurti ją, kokią norime... Pasirinkimo laisvių daug: rinktis skirtingas pasakojimo strategijas, skirtingas paradigmas, metaforas, skirtingus kalbinius protokolus ir t. t. Pernelyg plati laisvių visuma gali ne tik neartinti prie tiesos, bet netgi iš viso leidžia atsisakyti tiesos sąvokos, kaip nereikalingos metafizinės liekanos. Įspūdingi istorikų tekstai, atitrūkę nuo tiesos kriterijaus, gali išlieti į viešųjų ryšių gaminamą tekstų srautą. Pasak D. Kuolio, kažko panašaus būta sovietmečiu, tik dabar kitas „užsakovas“, o tie tekstai gali būti skirti manipuliavimui visuomene, galios žaidimams. Kai pilietinės visuomenės idėja šiandien skelbia ir Vaclavas Havelas, ir Vladimiras Putinas, ir Valdas Adamkus, tai ištis labai nelengva suvokti, ką kiekvienas iš tokių skirtingų kalbėtojų turi mintyje, ką apskritai ta pilietinės visuomenės idėja reiškia dabarties piliečiui? Ar tą patį, ką ir valdžios vyrams?

Mūsų mintį atvedęs iki šio klausimo pats D. Kuolys jį nesiryžo atsakyti. Galėjo ir dar labiau paaštrinti problemą, atvedęs iki logiško klausimo: ar pati pilietinės visuomenės idėja kai kuriems „gyvenimo fakto“ veikėjams ir dalyviams netampa manipuliavimo objektu, skambia universalia ir labai parankia metafora protams dumti? Jei taip, tai visuomenė ir istorikai, kaip jos dalis, netektų pagrindo po kojomis. Visi tapdume kažkuo panašūs į pirmąsias žmones, valdomus aukštesnių ir jiems visiškai nesuprantamų jėgų.

Vis dėlto D. Kuolys iki šio kraštutinumo klausytojų nevedė, todėl ši inartarpa skaitytojas tegul suvokia kaip šių eilučių autoriaus valios pasireiškimą. Tuo labiau, kad jei seksime H. Vaitu, kiekvienas istorijos pasakotojas, šiuo atveju – istorikų suvažiavimo atpasakotojas, tokią teisę lyg ir turi – teisę į laisvę, kurios ribas nusakyti nėra paprasta net ir pačiam H. Vaitui.

D. Kuolio raginimas nustatyti istorijos ir pilietinės visuomenės santykį yra reikalingas ir prasmingas jau vien todėl, kad kyla šie klausimai ir tokie norai. Vadinas, pribrendę ir, matyt, neišvengiami.

Bus daugiau

Pradžia Nr. 16

Vasarą Salose (Rokiškio rajone) vykusioje Antroje kalbotyros vasaros mokykloje ir gramatikos konferencijoje dalyvavo apie 50 kalbininkų ir kalbotyros kelių pasirinkusių jaunųjų tyrinėtojų. Mokslo Lietuvos redakcijoje apie Salų konferenciją bei kitus kalbininkams aktualius dalykus diskutuojame su žymiais kalbininkais prof. Voicechu Smočinskiu (Wojciech Smoczyński) iš Krokuvos universiteto ir prof. Vladimiro Plungianu (Vladimir Plungyan), dirbančiu Rusijos mokslų akademijos Kalbotyros institute. V. Smočinskis yra lyginamosios kalbotyros specialistas, daugiausia tyrinėja baltistikos, ypač lietuvių kalbos, taip pat indoeuropeistikos problemas, V. Plungianas yra pasaulyje pagarsėjęs bendrosios gramatikos ir gramatinės tipologijos specialistas.

Pokalbyje taip pat dalyvavo Lietuvių kalbos instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Artūras Judžentis.

Vienos paradigmos rėmuose

ML. Norėdamas pagyventi mūsų pokalbį, šliukštelsiu samtį alyvos į ugnį. Štai gerbiamasis prof. V. Plungianas vardija kalbininkus: Filipą Fortunatovą, Vladimirą Toporovą ir kitus klasikines kalbotyros autoritetus. Tai štai prieš šiuos kalbotyros akademines krypties atstovus ir kyla Salų vasaros mokyklos „disidentai“?

Monumentali prof. Vladimiro Plungiano rimtis

Vladimiras Plungianas. Man atrodo, kad visi mes veikiame vienos paradigmos rėmuose. Galima turėti pretenzijų tradicinei kalbotyrai, bet nei Vladimiras Toporovas, nei Viačeslavas Ivanovas nėra tradicinės kalbotyros atstovai. Pirmiausia jie – tikri novatoriai. XX a. 7-ajame dešimtmetyje jie kaip tik buvo to meto tradicinės tarybinės kalbotyros opozicijoje. Šie kalbininkai propagavo struktūrinę lingvistiką, semiotiką, taigi nuolat ieškojo naujų kalbotyros kryptų. Jiems ne visada būdavo leidžiama dirbti laisvai, tarybiniais laikais šie mokslininkai susilaukdavo ir kritikos. Vis dėlto tokia lingvistikos kryptis egzistavo, man pačiam teko iš šių asmenybių mokytis. Vienas iš mano mokytojų bu-

Kalbotyros disidentai rinkosi į Salas (2)

Užsimezgė dr. Artūro Judžentio ir prof. Vladimiro Plungiano disputas

vo Maskvos universiteto struktūrinės lingvistikos atstovas akademikas Andrejus Zalizniakas, kurį domino ir baltistikos tyrinėjimai. Maskvoje ši kryptis plėtojama toliau.

Lietuvių kalbotyros vertinti nesiima

ML. Prof. V. Plungianas labai vaizdžiai apibūdino Maskvos ir Sankt Peterburgo lingvistinių mokyklų pastangas tyrinėjant lietuvių kalbą ir baltistiką. Dabar būtų įdomu išgirsti iš prof. V. Smočinskio, kas jo netenkina dabartinėje „universitetinėje kalbotyroje“?

Artūras Judžentis. Būtų įdomu išgirsti, kokia prof. V. Smočinskio nuomonė apie dabartinę baltistikos būklę, kokios šiuo metu aktualios lyginamosios kalbotyros, indoeuropeistikos problemos? Tai sritys, kuriose prof. V. Smočinskis reiškiasi daugiausia.

V. Smočinskis. Nesu tikras, kad mano vertinimas lietuviams bus įdomus. Tuo labiau, kad esu labai kritiškas. Stengiuosi nerašyti recenzijų, mat nenoriu įžeisti ar įskaudinti žmonių. Iš savo mokinių reikalauju daugiau, negu iš savęs, nes esu įsitikinęs, kad tik taip galima pasiekti pažangos. Dėl to jaučiuosi marginalizuota asmenybe ir man tai labai patinka. Man įdomu pažinti, stebėti, bet revalerizavimas manęs visai nedomina. Taip pat netraukia kongresai, pirmininkavimas posėdžiams, garbės daktarų mantijos ir t. t.

Gerai žinau, ką kalbotyroje padariau aš pats arba prof. V. Plungianas, ką – kiti kalbininkai. Esu žurnalo *Lingvistica Baltica* redaktorius ir vienas steigėjų, todėl labai gerai žinau kolegų darbus – ir gerus, ir ne tokius vykusius. Štai kodėl nenorėčiau atsakyti į man pateiktą klausimą. Į Salas atvykau pailsėti nuo miesto sumaišties ir triukšmo, čia susipažinau su prof. V. Plungianu ir ponija J. Rachilina. Esu labai patenkintas naujomis pažintimis ir vasaros stovyklos darbu Salose. Man to gana. Todėl prašau atleisti – nuo vertinimų susilaikysiu. Žinau savo matą, suvokiu, kur esu ir nieko nelaukiu iš kolegų. Jokių ordinų nesu gavęs, o jeigu būtų pasiūlyta, tai nepriimčiau, kaip ir bet kokių *honoris causa* vardų. Štai taip.

Flamandas rašo „Lietuvių kalbos gramatiką“

A. Judžentis. Vis dėlto būtų įdomu išgirsti svečių nuomonę apie Salų vasaros mokyklą, kokias jie mato tokios veiklos perspektyvas? Jūs ne šiaip dalyvavote šioje vasaros mokykloje, bet ir buvote lektoriai – skaitėte paskaitas.

V. Smočinskis. Šios vasaros mokyklos iniciatorius Akselis Holvutas (Axel Holvoet) siekia lietuvių kalbotyrai pritaikyti įprastus Europos ir pasaulio mokslo standartus. Tokia yra šio Belgijos kalbininko, dabar dirbančio Lietuvių kalbos institute, ambicija. A. Holvutas yra flamandas, 12 metų dirbęs Lenkijoje ir jau ketveri metai gyvenantis Lietuvoje. Labai kūrybingas žmogus, Lietuvių kalbos institute vadovaujantis Gramatikos skyriui. Taigi šis flamandas dabar atsakingas už naują lietuvių kalbos gramatinės sandaros aprašymą. Į lietuvių kalbotyrą jis įveda visai naują metodologiją, ir įdomu, kad bendradarbiauja tik su jaunais kalbininkais.

Jo žmona, taip pat kalbininkė Gina Kavaliūnaitė (beje, gimusi Salose), tyrinėja senuosius lietuviškus raštus, rengia Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos kritinį leidimą.

A. Judžentis. A. Holvutas kaip tik ir yra Salų vasaros stovyklos sumanytojas ir pagrindinis organizatorius, vadovas. Na, o Lietuvių kalbos institute jo vadovaujama grupė dabar rašo naują, šiuolaikišką *Lietuvių kalbos gramatiką*. Tai bus vieno tomo knyga.

V. Plungianas. Norėčiau pažymėti, kad tas naujasis metodas yra tipologija. Tai, kad A. Holvutas Vilniuje diegia naują metodologiją, ne atsitiktinumas: Belgijoje, Antverpene, labai stipri tipologijos mokykla. Man pačiam yra tekę ten dirbti ir būtent tada susipažinau su A. Holvutu. Taigi vienas kitą pažįstame kaip „Belgijos lingvistai“, kaip tipologai. Tokios yra mūsų bendradarbiavimo Salų vasaros mokykloje ištakos.

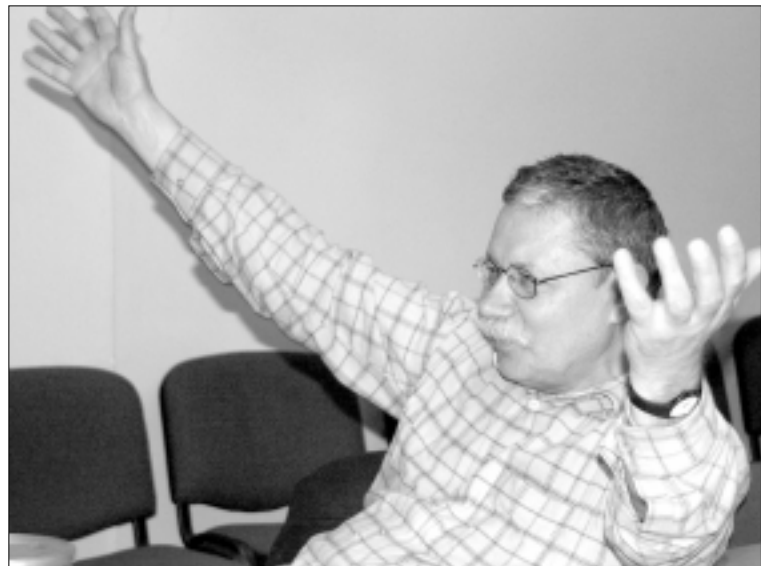
Bendraudamas su profesūra ne ką telaimėsi

ML. Prof. V. Smočinskis, apibūdinamas kolegą A. Holvutą, pažymėjo, kad jis bendradarbiauja tik su jaunais kalbininkais. Tai irgi tam tikra „disidentizmo“ forma?

V. Smočinskis. Tai labai svarbu: bendrauti reikia ne su akademikais, ne su profesoriais, bet su jaunimu. Aš pats jau 10 metų esu profesorius, bet žinau viena: bendraudamas su profesūra nieko gero nepasieksi. Jei ką ir pasiekiau moksle, tai tik ben-

draudamas su studentais. Visada savo studentams sakau, kodėl ir už ką esu jiems dėkingas, bet jie negali tuo patikėti. Aš jiems tai sakau nuoširdžiai.

Iš mano kolegų nedaug tokių, kurie pamiršę savo profesorišką orumą apsimaūtų trumpas kelnes, kaip mes Salose, kur visi buvome lygūs ir kur diskusijų pagrindas buvo žmogaus idėjos, o ne pats žmogus. Tačiau

Prof. Voicecho Smočinskio išraiškos mostai

dauguma mano kolegų mano, kad profesorius – tai iki galo profesorius. Vadinasi, – jokių trumpų kelnų.

Šia prasme aš jaučiuosi disidentas. Disidentizmas – tai ideologijos dalykas. Kiekvienoje šalyje yra tam tikrų ipročių ar paradigmos. Maskvos, Peterburgo, Kazanės, Krokuvos, Kopenhagos paradigmos. Galite tą paradigmą priimti arba jai priešintis. Norint priešintis, reikia turėti jėgų, sugebėti jas teisingai įvertinti ir suheldinti. Vienas nieko nepadarysi, reikia turėti bent būrelį bendraminčių. Jeigu yra 3–4 žmonės – jau gerai, dar geriau, jeigu jų 30. Prof. A. Holvutui pavyko Vilniuje suburti apie 20 jaunuolių, kurie kūrybingai bendradarbiauja ir prisideda prie *Lietuvių kalbos gramatikos* kūrimo ir redagavimo.

Kolega Artūras Judžentis yra vienas iš tų, kurie siekia sutaisyti, suderinti naujosios gramatikos formas su tradicine gramatika.

ML. Tačiau Jūs, profesoriau V. Smočinski, esate kitokios veiklos šalininkas? Esate labiau ne už kraštutinių požiūrių derinimą, bet už revoliucinius pokyčius?

V. Smočinskis. Kaip ir A. Holvutas, esu veikia revoliucinių užmojų žmogus. Jei rezultatas neatitinka mano lūkesčių, esu linkęs gramatiką atmesti ir kurti iš pagrindų naują. Tą darbą Lietuvoje pradėjo A. Hol-

vutas. Norėčiau pridurti, kad mes Varšuvoje buvome bendradarbiai išstisus 10 metų. A. Holvutas buvo slavistas ir bendrosios kalbotyros žinovas, bet vedęs lietuvių persikėlė į Vilnių ir tapo lituanistu. Galui pasveikinti lietuvių kalbos mokslą, įgijusių labai stiprų kalbininką.

ML. Iš Jūsų pateikto pavyzdžio ir galima daryti išvadą, kad Lietuvoje ne visur stagnacija, ne visur bijoma naujovių.

V. Smočinskis. Dar reikia palaukti. Pažiūrėsime, koks bus šios veiklos rezultatas ir kokia bus reakcija į tą rezultatą. Visa tai, kas dabar vyksta, man jau panašu į revoliuciją. Ar visi kalbininkai suvoks, kad šis veiklos modelis ir reiškia revoliuciją, negalėčiau užtikrinti.

Ir kalbos moksle būta diskriminacijos

ML. Kuo A. Holvuto vadovaujamos grupės rašoma naujoji „Lietuvių kalbos gramatika“ skirsis nuo iki šiol parašytų gramatikų?

A. Judžentis. Pirmiausia skirsis metodiniu pagrindu. Bus atsakyta daugelio jau spėjusių pasenti dalykų.

V. Plungianas. Kiek supratau iš A. Holvuto, naujosios gramatikos faktų traktuotė labai skirsis nuo iki šiol buvusių gramatikų. Kai kuriuos kalbinius faktus tradicinė gramatika tiesiog ignoravo. Pavyzdžiui, būta nemaža ne itin išsamiai išnagrinėtų veiksmažodinių lietuvių kalbos for-

mu. Tradicinėje kalbos nomenklatūroje joms tarsi neatsirasdavo vietos.

ML. Gal galima būtų pateikti konkretų kalbinį pavyzdį?

V. Smočinskis. Kad ir toks sakinytis: *Čia žmonių būta*. Aš susidariusią padėtį pavadinčiau ne tiek kalbos faktų ignoravimu, kiek vengimu į juos gilintis.

V. Plungianas. Vyko tam tikra kai kurių kalbos reiškinių marginalizacija. Juk kaip moksle būna: jei nėra reikiamų terminų, kai kurie faktai ar reiškiniai nutylimi, tarsi jų nėra. Tradicinė sąvokų sistema siekia dar Antikos laikus, ji buvo pritaikyta tam tikroms kalboms. O juk tos kalbos labai skirtingos. Lietuvių veiksmažodžio formos gausios, jų yra gal net daugiau, negu pateikia tradicinė gramatika. Kad ir tokia forma kaip *nebėra*. Tradicinė gramatika nelabai žino, ką su tokio tipo formomis daryti, kokiais kategorijai priskirti, nors jos ir labai įdomios.

A. Judžentis. Panašių formų gramatinė sandara naujojoje *Lietuvių kalbos gramatikoje* bus aprašyta naujais būdais, padėsiančiais atskleisti kalbos ypatybes, kurių tradicinė kalbotyra iki šiol negalėdavo ar nenorėdavo aiškinti.

V. Smočinskis. Nenorėdavo dėl senosios metodologijos nepajėgumo, impotencijos.

Kiekviena gera lingvistika yra tipologinė

V. Plungianas. Švelniau kalbant, paprasčiausiai stigo reikiamos terminologijos, sąvokų sistemos. Norint ją išplėsti, reikia teorijos, kuri ir nustato, kas gali būti kalboje, ir ko būti negali. Gera teorija grindžiama daugelio kalbų pagrindu. Idealiu atveju – visomis Žemės rutulio kalbomis. Mano požiūriu, kiekviena gera lingvistika yra tipologinė.

Kai susiduriame su reiškiniu, kurio nemokame aprašyti, iškyla daug problemų. Nors lietuvių kalba, atrodytų, gerai iširta, bet ir joje yra nemaža reiškinių, su kuriais tradicinė

gramatika neįstengia susidoroti. Tokiais atvejais reikia pasižiūrėti, ar panašių dalykų nėra kitose kalbose. Gali paaiškėti, kad kur nors labai toli, gal tarp Okeanijos tautų kalbų ar Pietų Amerikoje esama labai panašių kalbinių reiškinių. Jie ir gali mums teikti pažinimo raktą. Kita vertus, geriau patyrinėjus lietuvių kalbą, galima rasti naujų tyrimo būdų kitoms kalboms geriau pažinti. Štai kodėl tvirtinu, kad kiekviena gera lingvistika turi būti tipologinė. Tai jau XXI a. kalbotyros reikalavimas.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

Apie saugias ir ekologiškas maisto žaliavas

Lietuvos žemės ūkio universitetas (LŽŪU) kartu su partneriais – Kauno pedagogų kvalifikacijos centru ir Vilniaus universiteto Teorinės fizikos ir astronomijos institutu – laimėjo projektą, remiamą ES struktūrinių fondų *Mokslinės kompetencijos ir tęstinio mokymo plėtra saugioms ir ekologiškoms maisto žaliavoms gaminti (MOKOTEM)*. 2005–2006 m. jis organizuoja kursų ciklą LŽŪU, Lietuvos kolegijų dėstytojams ir studentams, šalies bendrojo lavinimo mokyklų biologijos ir technologijų mokytojams profesinės kompetencijos gerinimo saugaus ir ekologiško maisto (SEM) žaliavų gamybos srityje.

Kursai *Saugios ir ekologiškos maisto žaliavos* bus skirti gerinti LŽŪU dėstytojų mokslinę kompetenciją. Jie vyks paskutinį šių metų ketvirtį. Kursų metu dėstytojai išklausys paskaitas aktualiais nūdienos klausimais: sveikatos ekologizavimo, aplinkos taršos ir remediacijos, augalų kokybės gerinimo genetinės transformacijos metodais, žemės dirbimo, necheminės piktžolių kontrolės poveikio aplinkai, dirvožemio biologijos, augalinės produkcijos autentiškumo.

LŽŪU dėstytojai, pagerinę savo kompetenciją, ves kursus *Pažangių ir saugių technologijų maisto žaliavų gamyboje panaudojimas* LŽŪU ir Lietuvos kolegijų studentų mokslinio darbo įgūdžiams gerinti. Jie vyks 2006–2007 metais. Studentai įgis žinių ir įsisavins mokslinių tyrimų metodus vandens kokybės, dirvožemio granulometrinės sudėties ir agrocheminių savybių, stebėsenos, biometrinio tyrimų, augalų cheminės sudėties, žaliavų kokybinių rodiklių, ląstelinės selekcijos, mikrodauginimo srityse.

Lietuvos kolegijų dėstytojams bei Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų biologijos ir technologijų mokytojams 2006 m. paskutinį ketvirtį bus organizuojami kursai *Profesinės kompetencijos gerinimas SEM žaliavų gamybos srityje*. Pedagogai galės rinktis vienus iš siūlomų dviejų kursų, kurių trukmė – po 40 val. arba išklausyti abu. *Saugios maisto žaliavos ir jų biotechnologijos* kursų klausytojai įgis žinių apie augalinės kilmės saugias ir ekologiškas maisto žaliavas; *in vitro* metodų panaudojimą, kuriant saugias maisto žaliavas; genotoksinus ir maisto žaliavos kokybę, industrinę maisto pramonę. *Antropogeninės veiklos ir aplinkosaugos* kursų klausytojams siūlomos šios temos: ekologizavimo problemos; vandensauga ir vandens kokybė; agrocheminės priemonės SEM žaliavų gamyboje; aplinkos epidemiologija.

Visų kursų klausytojams, įvertinus jų įgytas žinias, bus išduodami kvalifikacijos tobulinimo pažymėjimai.

Doc. dr. Viktoras Pranckietis, Projekto vadovas

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

ES struktūrinių fondų parama mokslinei įrangai atnaujinti

Geologijos ir geografijos institute vykdomi klimato kaitos ir ekosistemų tyrinėjimai reikalauja daug ir įvairių laboratorinių tyrimų. Dabar naudojama laboratorinė įranga daugeliu atvejų nebeatitinka aplinkosaugos reikalavimų, yra neveiksminga ir nepakankami tikslai, todėl jos naudojimas artimiausiu metu taps nebeįmanomas.

Esamos laboratorinės įrangos atnaujinimas savo lėšomis yra neįmanomas, todėl reikalinga Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama. Geologijos ir geografijos institutas 2005 m. gavo ES struktūrinių fondų paramą investiciniam laboratorijų atnaujinimo projektui parengti. Investicinis projektas pagrindžia būsimų investicijų ekonominį tikslumą ir turi būti pateikiamas kartu su paraiška paramai gauti. Projekto įgyvendinimas sudarys Lietuvos mokslininkų ir specialistų kvalifikacijos kėlimo prielaidas, leis išplėsti atliekamų tyrimų problematiką, darbų ir gaunamų rezultatų apimtį ir patikimumą.

Projekto rezultatu – modernia laboratorija – naudosis mokslininkai ir doktorantai, atliekantys tyrimus klimato kaitos ir ekosistemų tyrimo srityje, kuri yra įtraukta tarp prioritetinių mokslų tyrimų krypčių. Projektas padės pasiekti BPD pirmojo prioriteto 1.5 priemonės tikslus – gerinama paslaugų kokybė bei mažinama spraga tarp šių paslaugų lygio Lietuvoje ir labiausiai išsivysčiusiose ES valstybėse. Pasiekiamas konkretus uždavinys – bus sutelkta būtina parama sėkmingai žmogiškųjų išteklių plėtrai užtikrinant tam pakankamą infrastruktūrą.

Kolegijų rūpesčiai

Ar Lietuvoje tinkamai veikia dvinarė aukštojo mokslo sistema?

Atkelta iš 5 p.

Tai menkina kolegijų dėstytojų laimėjimus, neskatina aktyvinti mokslinės ir metodinės veiklos.

Nėra galimybių dėstytojams, siekiantiems mokslininko karjeros, neakivaizdžiai tęsti studijų doktorantūroje valstybės lėšomis. Universitetams teikia pirmenybę savo magistrams, kuriuos palieka dirbti katedrose, o kolegijų dėstytojams geriausiai atveju siūlomos neakivaizdinės savo lėšomis finansuojamos studijos. Daugelis dėstytojų gerai pasveria, ar pajėgs gana brangiai mokėti už studijas (jei kolegija tik iš dalies apmokės studijų išlaidas), ar galės apmokėti gyvenimo išlaidas, kaip suderinti darbą ir studijas kitame mieste (ne visi universitetai turi visų mokslo sričių doktorantūras).

Kitas rūpestis – kolegijos dėstytojų praktinio darbo patirties įgijimas. Naujausių (patvirtinta švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 22 d. įsakymu Nr. ISAK-1551) studijų programų nuostatų 21 punkte rašoma, kad „daugiau kaip pusė studijų pro-

gramos dėstytojų turi turėti ne mažiau kaip 3 metus praktinio darbo dėstomo dalyko srityje patirties“. Tai geras, būtinas reikalavimas rengiant specialistus, orientuotus į praktinę veiklą, tačiau per atestaciją ir kolegijų akreditaciją vertinama tik dėstytojų mokslinė, metodinė, ekspertinė veikla. Tokie prieštaravimai ypač žlugdo kolegijų dėstytojus, nes puikus specialistas praktikas, pradėjęs pedagogą karjerą, moraliai jaučiasi neįsaveris, iš jo reikalaujama nebe praktinių gebėjimų perteikimo, o mokslinės produkcijos. Priešingai jaučiasi bendrojo lavinimo ir teorinių profesinių dalykų dėstytojai: jie leidžia metodines priemones, dalyvauja konferencijose, studijuoja doktorantūroje, skelbia straipsnius, bet neturi praktinio darbo patirties. Čia vėl norėtųsi neretoriškai paklausti, kodėl tik kolegijų dėstytojų išsilavinimas turi atitikti dėstomų dalykų kryptį, kodėl tik iš kolegijų dėstytojų tuo pačiu metu reikalaujama visiškai skirtingų kompetencijų: jie turi būti ir mokslininkai (vertinant atestacijoje, viešame kon-

urse, kolegijos veikloje), ir praktikai (vertinant studijų programų įgyvendinimą)? Daugelyje kolegijų priimama tik po vieną studijų programos akademinę grupę, todėl dėstytojų skaičius, ypač specialistų, yra nedidelis, ir anksčiau minėtas reikalavimas atrodo kaip specialiai sukurtas barjeras kolegijų veiklai. Turėtų būti apsispręsta dėl atskirų minimalių kvalifikacinių reikalavimų kolegijų dėstytojams.

Vietoj pabaigos

Kolegijų bendruomenės kelia sau tikslą užtikrinti, kad jų absolventų kompetencijos atitiktų visuomenės ir darbo rinkos poreikius išsilavinimo ir kvalifikacijų struktūros požiūriu ne tik šiandien, bet ir ateityje. Norint to pasiekti, reikia ieškoti būdų visos aukštojo mokslo sistemos finansavimui gerinti, inovacijoms įgyvendinti, studijų tęstinumo galimybėms užtikrinti, skatinti studentų motyvaciją ir pilietiškumą. Ir tai daryti turime visi – politikai, akademinė bendruomenė, darbo rinkos struktūros.

Pietras Umbertas Dinis – Vilniaus universiteto garbės daktaras

Šių metų rugsėjo 23 d. Vilniaus universiteto Senatas iškilmingame posėdyje šv. Jonų bažnyčioje suteiktė garbės daktaro vardą Pizos universiteto profesoriui Pietruui Umbertui Diniui (Pietro Umberto Dini). Šis mokslininkas dabar yra vienas žymiausių baltistų pasaulyje. Puikiai lietuvių kalbą perpratęs mokslininkas šios kalbos pradėjo mokytis prieš 22 metus. Nuo 1979 m. Garbės daktaro vardas suteiktas 38 įvairių užsienio šalių mokslininkams ir visuomenės veikėjams, savo darbais prisidėjusiems prie Vilniaus universiteto veiklos.

Su prof. P. U. Dinio mokslinė ir kūrybine biografija supažindina Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanas prof. Bonifacas Stundžia.

Pietras Umbertas Dinis, gimęs 1960 m. Toskanos srities Pietrasantos mieste, Pizos universitete 1984 m. baigė slavistikos studijas, 1983–1984 m. stažavosi Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedroje, 1986–1987 m. – Krokuvos Jogailaičių universitete. 1998–1995 m. dirbo Basilicatos universitete Potenzoje (Italija), 1997 m. – Oslo universitete. Nuo 1998 m. yra Pizos universiteto profesorius, Baltų filologijos katedros ikūrėjas ir vedėjas.

P. U. Dini šiuo metu laikytinas vienu žymiausių pasaulio baltistų. Jo kaip mokslininko tarptautinį pripažinimą rodo knygos *Baltų kalbos (Le lingue baltice, La Nuova Italia, 1998)* vertimas į lietuvių (2000 m.), latvių (2000 m.), rusų (2001 m.) ir anglų (šiuo metu spausdinama) kalbas. Tik pasirodęs veikalas Italijoje buvo apdovanotas prestižine premija, susilaukė recenzijų prancūzų, amerikiečių, italų, lenkų, latvių ir lietuvių

mokslinėje bei kultūrinėje spaudoje. Ypač palankiai knygą *Baltų kalbos* sutiko baltų kraštiečiai. Knygos recenzijoje (*Baltistica*, t. 35, 2001) baltų kalbotyros istorikas Algirdas Sabaliauskas neiškentė nepacitavęs, kaip P. U. Dinio veikalą įvertino trys žymūs baltistai Lietuvos mokslo žurnaluose.

P. U. Dinis nuolat kviečiamas skaityti pranešimų mokslinėse konferencijose, vykstančiose įvairiose šalyse. Už aktyvią mokslinę veiklą yra gavęs Humboldto stipendiją ir premiją, Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordiną, penkis kitų apdovanojimų. Filologai labai gerai vertina jo leidžiamą mokslinį žurnalą *Res Balticae*, skirtą baltų kalbotyrai, literatūrai, tautosakai ir mitologijai (nuo 1995 m. išleista 10 tomų, iki 9 tomo P. U. Diniui talkino žinomas Rusijos ir Italijos baltistas ir slavistas Nikolajus Mikhailovas).

P. U. Dinis yra plačių interesų mokslininkas: filologas baltistas ir slavistas, kalbotyros istorikas, mitologas, mokslo populiarintojas. Aktyviai reiškiasi ir kaip lietuvių bei latvių grožinės literatūros į italų kalbą vertėjas, baltų kraštų ir kultūrų populiarintojas. Be didelės apimties sinte-

tinio veikalų *Baltų kalbos*, P. U. Dini yra parašęs monografiją apie Martyno Mažvydo giesmes (1994 m.), studiją *Baltų mitologija* (1995 m.), sudaręs ir išleidęs Mažosios Lietuvos rankraštinių paminklų, surastą Jogailaičių bibliotekoje – H. J. Lysijaus *Mažąją katekizmą* (1993 m.). Įvairių šalių mokslo žurnaluose P. U. Dinis paskelbė daugiau kaip 100 straipsnių ir recenzijų. Pastaruosiu metu rengia monografiją apie baltų kalbų ir kultūrų recepciją Renesanso epochoje, vadinamojo paleokomparatvizmo laikais.

Nuo 1983 m. P. U. Dinis palaiko glaudžius ryšius su Lietuvos, ypač Vilniaus universiteto filologais, humanitarais, kultūros žmonėmis. Jo iniciatyva pasirašyta bendradarbiavimo sutartis tarp Pizos ir Vilniaus universitetų. Sutartis nėra formalinė. Pagal ją kiekvienais metais vyksta mokslininkų vizitai, įgyvendinami bendri projektai, pavyzdžiui, 2004 m. pradėta leisti knygų iš Italijos baltistų palikimo serija. Pizos universitetas yra aktyvus studentų mainų su Vilniaus universitetu partneris.

Prof. Bonifacas Stundžia

PASIRODYS AŠTUNTASIS VISUOTINĖS LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS TOMAS

Šių metų spalio mėn. jau pasirodys Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto leidžiamos *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* aštuntasis tomas.

Naujasis tomas apima straipsnius nuo *Imhof Eduard* iki *Junusas Emrė*. Tai didžiausias šios enciklopedijos tomas, 848 puslapių (130,5 apskaitinio leidybinio lanko). Jame pateikti platus straipsniai apie pasaulio valstybes – Indiją, Indonezija, Iraką, Iraną, Islandiją, Ispaniją, Italiją, Izraelį, Japoniją, Jordaniją, Jungtines Amerikos Valstijas, Jungtines Tautas ir jų svarbiausias institucijas bei organizacijas. Tame išspausdintas istorijos ciklas (istorija, istorijos šaltiniai, istoriografija), daug religinės tematikos straipsnių (islamams, jėzuitai, Jėzus Kristus, judaizmas). Aštuntasis tomas gausiai iliustruotas, jame yra beveik 4300 straipsnių, iš jų 680 lituanistinių (lituanistika sudaro 22 proc. tomo apimties), pateikta daugiau kaip 670 iliustracijų, 230 portretų, 55 žemėlapiai. Prie tomo yra priedas, kuriame pateiktos VII ir VIII tomo tekste pavartotos lotyniško pagrindo abėcėles vartojamųjų kalbų tikrinių vardų autentiškos ir adaptuotos formos.

Parengė Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas

Pabaiga, pradžia Nr. 14

Vilniuje baigiantis Teodoro Grothuso elektrochemijos konferencijai viešbutyje *Grothuss* buvo surengtas apskritis stalo, kuriame dalyvavo konferencijos organizacinio komiteto narys, Teodoro Grothuso fondo valdybos pirmininkas prof. Algirdas Vaškelis ir fondo valdybos nariai: Vilniaus universiteto imunologijos instituto direktorius prof. Vytautas Antanas Tamošiūnas, verslininkai iš Vokietijos Zygfridas fon Grothusas (Siegfried von Grothuss) ir Haris fon Grothusas (Harry von Grothuss), Marija Čiurlienė, Niujorko politechnikos universiteto mokslo istorikas prof. Romualdas Šviedrys ir Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų asociacijos prezidentas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis.

Jaunimas pakviestas domėtis

Vytas Antanas Tamošiūnas. Svarbu pažymėti, kad ši konferencija pritraukė labai daug jaunų mokslininkų iš įvairių šalių. Prieš atvykdamas tikriausiai mėgino domėtis, kas buvo tas Teodoras Grothusas, kokius darbus nuveikė. Dar svarbu priminti, kad Lietuvoje studentams skiriamos Teodoro Grothuso stipendijos. Noriu pasakyti, kad jau galima kalbėti apie tam tikrą pereinamumą – nuo studentų ir jaunų konferencijos dalyvių prie išsamesnio šio mokslininko veiklos pažinimo.

Juozas Algimantas Krikštopaitis. Tik prieš pusvalandį aš ir prof. Romualdas Šviedrys bendravome su keliais Chemijos instituto elektrochemikais, kuriems nėra net trisdešimt metų. Jie mūsų klausinėjo apie T. Grothusą. Jiems buvo įdomu, nes patiria daug naujų dalykų, apie kuriuos iki tol nebuvo progos susimąstyti. Tokią galimybę jiems dabar suteikė konferencija.

Su prof. R. Šviedriu magistrantams skaitome paskaitas, skirdami po kelias valandas T. Grothuso elektrolizės teorijai ir tam, kas iš tos teorijos kyla, kalbame apie XIX a. pradžios technologijos galimybes ir kaip tą teoriją buvo galima praktiškai tais laikais įgyvendinti. Taigi kiekvienas įvairių specialybių naujas magistrantų kursas jau gauna žinių ir apie T. Grothuso mokslinę veiklą ir šios šeimos kultūrinę įtaką Lietuvai.

Romualdas Šviedrys. Mano kurso klausytojai – magistrantai, būsimieji mokslo istorikai, pavyzdžiui,

Kas nepadaryta ir kas darytina (3)

Teodoro Grothuso fondo valdybos nariai: pirmoje eilėje – Teodoro Grothuso palikuonys Haris, Michaelis ir Zygfridas fon Grothusai ir Marija Čiurlienė (Grotuzaitė); antroje eilėje – prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, Fondo valdybos pirmininkas prof. Algirdas Vaškelis ir prof. Vytautas Antanas Tamošiūnas

turi parašyti prof. J. A. Krikštopaitis knygos *Pralenkes laiką: Theodor Grothuss* recenzuojantį referatą.

Amerikoje daug kas kitaip

ML. *Vis dėlto, prof. R. Šviedry, iš Jūsų norėtume išgirsti ir išsamesnį šio vyksmo vertinimą. Šioje konferencijoje Jūs matėtės ir bendravote su pasaulinio garso elektrochemijos mokslininkais. Taip pat matote ir Grothuso giminės atstovus, žymas mokslininko genties palikuonis. Ar JAV dažnai Jums yra tekę susidurti su panašiais atvejais?*

R. Šviedrys. Amerikoje truputį kitokia padėtis, jei mėgintume lyginti su Lietuva. Amerikoje panašiose

lumbiją. Mane minėtas fondas finansavo kaip konsultantą, kad padėčiau rengti to fizikos kurso vertimo variantą į ispanų kalbą. Išvertė ispanai ir kolumbiečiai. Pasirinkau kolumbišką vertimą, nes jis iš tiesų buvo geresnis. Buvo organizuoti 6 savaitių kursai gimnazijų fizikos mokytojams. Man teko būti tų kursų dėstytoju ir vienu iš konsultantų.

Amerikoje daug milijonierių, jie uždirba labai daug pinigų. Juos tikriausiai grauzia sąžinė, ir dar gyvuoja tradicija, kad jie turi gražinti visuomenei dalį savo uždirbtų lėšų. Nuo XIX a. amerikiečiai daug pinigų išleido įvairiems mokslo projektams. Pavyzdžiui, finansuodavo didžiausio

astronomijos istorijos, bet nė vienas studentas į tą seminarą neužsirašė. Po pusės metų kitą semestrą jis vėl išskabino savo seminaro programą – ir vėl nė vienas studentas nepareikšė noro domėtis astronomijos istorija. Žmogus ne juokais susirūpino – kur čia šuo pakastas? Klausinėja vieno ir kito. Pasirodo, kolegijos studentams aiškina, kad astronomijos istorija nėra akademinė disciplina ir studentai už ją negaus nė vieno kredito.

Mano buvęs vadovas sugebėjo rasti mecenatą, kuris davė penkis milijonus dolerių įkurti mokslo istorijos katedrą. Kaip katedros vadovas gaudavo 50 tūkst. dolerių metinę algą – tais laikais tai buvo dideli pinigai. Buvo pasitelkti dar trys dėstytojai. Kaip tik tuo metu į Džono Hopkinso universitetą ir tą pačią katedrą atvykau studijuoti ir aš.

Tačiau Amerikoje neradome daug pavyzdžių, kad mokslininko šeimos nariai būtų to mokslo tęsėjų veiklos fondatoriai.

J. A. Krikštopaitis. Minėjote, kad JAV milijonieriai bei turtingi verslininkai mecenuoja mokslą, steigia katedras, nes jie jaučia skolą savajai mokyklai. Mes taip pat jau turime savų milijonierių, bet nė vienas iš jų nepajuto sąžinės graužaties. Manau, dar negreit tokių iškilių turtuolių atsiras Lietuvoje.

Didžiausias tikslas

ML. *Atrodo, kad prie šio diskusijų stalo tarsi tęstusi vakar prasidėjęs Teodoro Grothuso fondo valdybos posėdis, nes čia matome beveik visus vakarykščio posėdžio dalyvius. Jei tikrai taip, tai gal gerbiemieji galėtų apibūdinti, kas šiandien aktualiausia, mąstant apie tolesnį T. Grothuso vardo ir jo mokslinės veiklos populiarinimą?*

Turi ką aptarti prof. Algirdas Vaškelis, prof. Vytautas Antanas Tamošiūnas ir Haris fon Grothusas

konferencijose galima išvysti mecenatų, kurie mokslo reikalams duoda lėšų, pavyzdžiui, Nacionalinio mokslo fondo, Gugenheimo fondo, Fordo fondo ir kitų fondų atstovų. Antai Henris Fordas nebuvo mokslininkas, bet jo vardo fondas remia mokslą. Kai dar prieš doktorantūrą lankiausi Pietų Amerikoje ir ten dėčiau, Amerikos mokslo fondas parėmė JAV išplėtotą naują fizikos mokslo dėstyto kurso perkėlimą į Ko-

pasaulyje teleskopo gamybą arba už kelis milijonus dolerių pastatydindavo didžiulę biblioteką, ant kurios pastato būdavo mecenato pavardė.

Mokslo istorijai Amerikoje taip pat nelengva buvo prasimušti. Mano būsimasis doktorantūros vadovas prof. Vulfas (Woolf) tik baigęs studijas atvyko į Džono Hopkinso (John Hopkins) universitetą ir buvo nukreiptas į istorijos fakultetą. Jis paskelbė doktorantams seminarą iš

Kokie darbai Fondo valdybos laukia artimiausiu metu?

A. Vaškelis. Darbų pakaks visados. Iš artimiausių, kuriuos aptarėme paskutiniame Fondo valdybos posėdyje, numatome sutvarkyti T. Grothuso bibliografiją. Jau parengtas platesnis jos variantas, dabar teks apsispręsti, ar jį platinsime tik elektroninėje terpėje, ar stengsimės išspausdinti. Labai svarbu leisti literatūrą apie T. Grothusą, nes tai bene veiksmingiausia mokslininko gyvenimo ir veiklos propagavimo priemonė. Pirmiausia mintyje turiu prof. J. A. Krikštopaitis knygą *Pralenkes laiką: Theodor Grothuss*. Jos tiražas seniai išpirktas. Gal reikėtų išleisti kiek sutrumpintą knygos variantą, kurio pakaktų platesnei visuomenei. Manau, būtų labai gerai, jeigu šią knygą pavyktų taip pat išleisti išverstą į vokiečių ar anglų kalbą. Dabar pasaulio literatūroje anglų kalba apie T. Grothusą beveik nieko neradome. Tad reikėtų gerai pagalvoti, ar kiek modifikuotos knygos apie T. Grothusą neverta išleisti anglų kalba.

Greta tokios knygos būtų labai gerai – tai prof. R. Šviedrio idėja – išleisti visus T. Grothuso mokslinius darbus. Iki šiol prieš 99 metus, 1906 m. Vokietijoje, *Ostwald gamtos mokslų klasikų* serijoje (Ostwald's *Klassiker der exakten Wissenschaften*, Nr. 152) išleisti T. Grothuso *Rinkiniai darbai*. Tai net ne visi jo darbai iš elektrochemijos bei fotochemijos srities. Lieka ir kitų nespausdintų darbų, kurie labai vertingi mokslo istorijai. Išleisti juos būtų mūsų didžiausias tikslas. Suprantama, reikėtų leisti originalo kalba. Dauguma tų darbų buvo parašyti vokiškai, nedidelė dalis – prancūziškai, o kai kurie straipsniai yra išversti į anglų kalbą.

Kaip tuos darbus reikėtų išleisti, dar diskutuotina. Kadangi mokslo pasaulyje įsitvirtinusi anglų kalba, tai galimas dalykas, reikėtų šia kalba ir leisti. Beje, tai nauja idėja, ir nelengvai įgyvendinama, todėl reikėtų ją gerai išdiskutuoti prieš pradendant įgyvendinti.

J. A. Krikštopaitis. Būtinai išsamūs tų darbų komentarai lietuvių ir anglų arba vokiečių kalbomis.

Teks ieškoti ir naujų rėmėjų

H. fon Grothusas. Prof. A. Vaškelis kalbėjo apie svarbiausius darbus, o aš norėčiau priminti ir dar ką. Mes, T. Grothuso giminės palikuonys, gerai suprantame jūsų tikslus ir prie jų įgyvendinimo stengsimės prisidėti. Tam reikia nemenkų lėšų. Mes manome, kad Vokietijoje reikėtų rasti mūsų siekius galinčių palaikyti firmų ir kitų rėmėjų. Deja, kol kas čia jaučiamės pernelyg silpnai, nes ligi šiol aukodavome savo pačių pinigus ir kai kurias darbo priemones. Ateityje be solidesnių rėmėjų, ko gero, neišsiverdime. Dabar Vokietijoje dažnai verkš-

Romualdas Šviedrys Vytui Antanui Tamošiūnui pasakoja, kaip JAV mecenatai remia universitetus

Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto Filosofijos katedros docentas dr. Stasys Šimaitis Hariui ir Michaeliui fon Grothusams pasakoja apie savo „grotusidos“ tyrinėjimus

lenama dėl ekonominių sunkumų, tad padėtis nėra paprasta. Gal mums visiems reikėtų pamėginti rasti turtinę amerikietį? (Juokiasi)

J. A. Krikštopaitis. Jei jau čia buvo prabilta apie mano knygos, skirtos T. Grothuso, vertimą į vokiečių kalbą, reikėtų štai ką pasakyti. Kasmet vyksta Frankfurto knygų mugė, ir jeigu sutartume su kuria nors leidykla, kuri ryžtųsi tą knygą išleisti Frankfurto knygų mugėi, tai gal patys vokiečiai padėtų rasti lėšų vertimui ir leidybai.

Ši asmenybė to verta

ML. Čia daugiausia diskutuojame su mokslo žmonėmis, todėl ir kalba pakrypo apie T. Grothuso mokslinių darbų leidimą arba šiam mokslininkui skirtos knygos vertimą į vokiečių kalbą. Tačiau ar nereikėtų pagalvoti apie darbus, kuriuose meniniais būdais būtų įprasmintas šio mokslininko paveikslas? Kokia būtų apskritojo stalo dalyvių nuomonė? Juk visuomenę veikti galima ne tik mokslo, bet ir meno, literatūros, gal ir teatro priemonėmis.

J. A. Krikštopaitis. Jau ne kartą buvo keliamas klausimas dėl puikios skulptoriaus Kęstučio Balčiūno sukurtos T. Grothuso skulptūros. Ją galima išvysti Žeimelio kraštotyros muziejuje. Kodėl sumažintas tos skulptūros variantas negalėtų stovėti Lietuvos universitetuose? Jeigu tokių skulptūrų būtų užsakyta kad ir 20 egzempliorių, tai vienas kainuotų apie tūkstantį litų. Būtų puiki galimybė tokį kūrinių dovanoti kuriai nors mokslo ar studijų institucijai, nusipirkti. Mažasis kūrinių variantas taip pat sukurtas, reikia jį multiplikuoti. Kol kas tai nepanaudota galimybė. Žvelkime toliau. Galima skelbti konkursą pjesei ar kito pobūdžio literatūriniam kūriniui apie T. Grothusą sukurti, nes ši spalvinga asmenybė to verta, tuo labiau, kad jo biografijoje daug dramatiškų epizodų.

R. Šviedrys. Kodėl kurio nors universiteto kiemelio nepavadinus Teodoro Grothuso vardu?

J. A. Krikštopaitis. Tai geriausiai tiktų padaryti Šiaulių universitete – veikiančiame arčiausiai mokslininko gimtinės. Kituose universitetuose ir taip pakanka norinčiųjų įsiamžinti.

A. Vaškėlis. Jei jau prakalbome apie literatūrinius kūrinius, tokius dalykus sunku planuoti, pagaliau pagal užsakymus parašyti kūriniai ne visada pasiteisina.

Apskritai Lietuvoje biografinių mokslininkams skirtų romanų beveik neturime. Pasaulyje biografiniai romanai labai paplitę, o Lietuvoje tokios tradicijos iš viso niekada nebuvo.

V. A. Tamošiūnas. Daug ką galime padaryti, nes ir mūsų Theodoro Grothuso fondo veikla prasidėjo nuo nulio. Ir apskritai T. Grothuso vardas buvo beveik užmirštas. Bet atgimė, buvo atgaivintas. Vadinasi ne viskas taip blogai, kaip kartais gali atrodyti.

ML. Dekodamas visiems apskritojo stalo diskusijos dalyviams, Theodoro Grothuso fondo valdybos nariams noriu palinkėti ir toliau vykdyti kilnią misiją, garsinant mūsų krašto mokslo vyro mokslinius nuopelnus Lietuvoje ir toli už jos ribų. O T. Grothuso palikuonims baronams Zygfrydai ir Hariui fon Grothusams linkiu ir toliau dažnai lankyti Vilniuje.

H. fon Grothusas. Pabaigoje dar keli žodžiai. Kadangi šioje konferencijoje dalyvavo chemikai, tai tegul mūsų gyvenime visa chemiškai gražiai ir stipriai susiderina. Kad būtų gera chemija.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Auksinėje monetoje – Valdovų rūmai

Lietuvos bankas išleido naują proginę monetą, skirtą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams. Tai 500 litų moneta, nukaldinta iš gryno aukščiausios kokybės aukso (999,9 prabos), sverianti vieną unciją (31,10 g). Moneta yra dvylikakampio formos. Jos averse – XVI a. Vyčio vaizdas iš Lietuvos (arba Žygimanto Augusto) mažojo antspaudo, kuris buvo naudojamas 1545–1572 metais. Reverse matomas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmų ansamblis. Monetą sukūrė vilnietis dailininkas Giedrius Paulauskis.

Naujosios monetos pristatymas vyko rugsėjo 20 d. Lietuvos banko muziejuje. Renginyje dalyvavo Lietuvos banko valdybos pirmininkas Reinoldijus Šarkinas, Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys, Valdovų rūmų paramos fondo valdybos pirmininkas Edmundas Kulikauskas, naujosios monetos dailininkas Giedrius Paulauskis, bukletu apie naują monetą autorius Vydas Dolinskas, kuris yra Lietuvos dailės muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų interjerų ir ekspozicijų skyriaus vedėjas, bei kiti svečiai ir žurnalistai. Pažymėtina, kad tuo pačiu metu Vyriausybės rūmuose prasidėjo Euro įvedimo koordinavimo komisijos,

Valdovų rūmams skirtos monetos pristatyme: Valdovų rūmų paramos fondo valdybos pirmininkas Edmundas Kulikauskas, Lietuvos banko atstovas spaudai Mindaugas Milieška, Lietuvos banko valdybos pirmininkas Reinoldijus Šarkinas ir Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams skirtos monetos aversas ir reversas

vadovaujamos Premjero Algirdo Brazausko, posėdis, kuriame turėjo būti tvirtinamas euro įvedimo Lietuvoje planas.

Lietuvos banko valdybos pirmininkas R. Šarkinas atkreipė dėmesį, kad naujoji moneta yra didžiausia iš visų iki šiol banko išleistų monetų. Ji tarp pasaulio kolekcininkų neabejotinai garsins Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmus, kurių statyba turėtų būti baigta 2009-aisiais, Lietuvos tūkstantmečio metais. R. Šarkinas mėgino nuraminti tuos, kurie neįstengs įsigyti naujosios auksinės monetos, mat tiražas – tik tūkstantis monetų (vienos kaina – 2020 litų). Užtat tikrai kiekvienas galės įsigyti 1 lito vertę paprastą monetą, kuri taip pat skirta Valdovų rūmams, tiesa, jos forma apvali. Beje, valdybos pirmininkas prisipažino negalįs paaiškinti, kodėl dailininkas pasirinko

tokią neįprastą auksinės monetos dvylikakampio formą.

Lietuvos dailės muziejaus direktorius R. Budrys pripažino, kad naujosios monetos, skirtos Valdovų rūmams, išleidimas yra reikšmingas mūsų kultūros ir valstybingumo išryškiniimas. Taip pat ir istorinio valstybingumo, nes monetos pirmiausia ir yra valstybingumo simbolis.

Nuo antikos laikų tik tvirtai gyvuojančios valstybės išstengdavo kaldinti savo monetas. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė savo monetas kaldindavo Vilniaus monetų kalykloje. Deja, istoriniai Lietuvos auksiniai dukatai yra labai reti ir tik po vieną kitą juos galima išvysti muziejuose arba numizmatų rinkiniuose. Naujosios monetos misija, anot R. Budrio, yra ne patenkinti kolekcininkus, nes visiems norintiems jų neužteks, bet garsinti Lietuvos istorinį paveldą ir svarbiausia – Vilniuje atkuriamą statinį – Valdovų rūmus, kaip didįjį Lietuvos valstybingumo simbolį. Rūmai jau beveik įgavo tokius pat kontūrus, kokie iškaldinti monetoje. Tai ir Vilniaus, kaip valstybingumo svarbiausio centro išskyrimas ir pagerbimas.

R. Budrys pagyrė raiškų dailininko G. Paulauskio darbą, o monetos neįprastą dvylikakampio formą įvertino kaip ypatingą dailininko sėkmę,

nes moneta meniškai išraiškinga. Taigi ne visada konservatizmas – privalumas. Šiuo atveju meninis sprendimas yra įtaigus, tokios monetos pasirodymas yra svarbus mūsų kultūros įvykis.

Valdovų rūmų paramos fondo valdybos pirmininkas Edmundas Kulikauskas prisiminė, kad 2003 m. Lietuvos paštas išleido atstatomiems Valdovų rūmams skirtą pašto ženklą. Dabar išleista naujoji moneta panašiai skleis pasauliui žinią apie atstatomus Valdovų rūmus.

Kartu priminsime, kad naujoji auksinė moneta – jau ketvirta Lietuvos banko išleista moneta. Pirmoji buvo išleista 1997 m. rugsėjį Lietuvos banko ir lito 75-erių metų proga –

Monetą sukūręs vilnietis dailininkas Giedrius Paulauskis

1 lito (7,78 g) auksinė moneta 1500 vienetų tiražu.

1999 m. gruodį išleista 10 litų auksinė moneta, dalyvaujant tarptautinėje programoje *Mažiausios aukso monetos pasaulyje. Aukso istorija*. Monetos skersmuo – 13,92 mm, svoris – 1,244 g, storis – mažesnis nei 1 mm. Šios mažiausios auksinės monetos Lietuvos pinigų istorijoje tiražas – 5500 vienetų.

2000 m. lapkritį išleista 100 litų auksinė moneta, skirta didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Vytautui (7,78 g, tiražas 2000 vienetų).

2003 m. birželį apyvartoje pasirodė 200 litų auksinė ir sidabrinė proginė moneta, skirta Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo 750-osioms metinėms. Monetos skersmuo – 27 mm, masė – 15 g (aukso šerdis -7,9 g), tiražas – 2000 vienetų.

Margiris Daumantas

Ką davė „Fulbright“ programa (1)

Atkelta iš 8 p.

Kaip apskritai vertinate „Fulbright“ programos Jums suteiktas galimybes? Juk tas pačias Skorochodo erdves būtumėte nagrinėjęs ir Vilniuje?

Prašiau skirti man Fulbright stipendiją keturiems mėnesiams ir ją gavau. Fulbright programa išpūdinga. Gerai prisimenu, kad išpūdinga buvo ir pati kelionė: iš Vilniaus verslo klase skridau į Kopenhagą, nakvojau gerame viešbutyje Kopenhagos centre. Mums, tuo metu pratusiems važiuoti kuo pigiau ir paprasčiau, tai buvo prabanga. Ir Amerikoje Fulbright programa teikė puikių galimybių, nes sąlygos moksliniam darbui buvo labai geros. Bostone, Tufts universitete ir kitur turėjome ir turiningą kultūrinę programą.

Daug priklauso ir nuo priimančių Fulbright organizacijų. Mes susidūrėme su tikrais entuziastais. Lankėme turtuolių kurortinį Niu Porto miestelį, kur ma-

tėme išpūdingas senovines vilas. Ekskursavome po Bostono apylinkes, dalyvavome teminiuose vakaruose. Buvo labai intensyvi kultūrinė programa, susidraugavome su įdomiais žmonėmis. Beje, daugiau matematikų Fulbright programoje Bostone tuo metu nebuvo. Bendravome su medikais, kitų sričių atstovais. Buvo labai įdomu.

Nekilo noras pasilikti Amerikoje?

Tokio tikslo neturėjau, o noro nekilo. Grįžęs vėl dirbau Vilniaus universitete, nuo 1997 m. vėl teko dvejus metus padirbėti JAV, Kalifornijos universitete Santa Barbaroje, paskui dar kartą Atlantoje dirbau trejus metus. Tad iš viso Amerikoje gyvenau ir dirbau 6 metus.

Ar Lietuvos žemėlapiu kontūrai Jūsų atmintyje neišsityrė?

Ne, neišsityrė, visada sugrįždavau į Lietuvą. Net kai būdamas universiteto katedros vedėju turėdavau išvykti, mane laikinai pavaduodavo kolegos.

Gal „Fulbright“ programa prarado savo vertę, nes dabar Lietuva turi kitą socialinį ir politinį statusą?

Programų dalyviai gauna puikias darbo sąlygas, o Lietuvos mokslininkams bet kuri programa yra vertinga, ar tai būtų Humboldto, ar Fulbright programa. Pagaliau tai ir prestižo reikalas. Kai kam gali būti ir galimybė užmegzti mokslinius ryšius. Tos programos tikrai vertingos.

Fulbright stipendiją vėliau pavyko gauti ir mano sūnui Ryčiui Paulauskui. Jis diplomatas, šiuo metu dirba Lietuvos ambasadoriumi prie tarptautinių organizacijų Vienoje (JT, TATENA, iš viso, jei neklystu 5 organizacijos). Įdomu, kad sūnus taip pat studijavo ir gavo magistro laipsnį Tufts universitete Fletcherio teisės mokykloje (Fletcher School of Law at Tufts University), kuri yra labai garsi.

Dabar su sūnumi juokaujame,

kad jeigu jo sūnui pavyktų gauti Fulbright stipendiją, tai galėtume pretenduoti į Lietuvos Gineso rekordų knygą (trys kartos iš eilės Fulbright programoje!). Gal ir Amerikoje būtų galima pasigirti, nes tokių atvejų nėra daug. Beje, tai gal ir realu, nes mano dvylikametis vaikaitis jau dabar kalba vokiškai, angliškai, prancūziškai ir net rusiškai. Buvo priverstas išmokyti, nes su tėvais jam teko gyventi įvairiose užsienio šalyse.

Ir pabaigai?

Fulbright Lietuvos klube, tegu ir sąlyginai taip vadinamame, jau yra 150 narių, tad jų daugėja gana sparčiai. Linkiu programai tolesnės sėkmės. Taip pat ir Fulbright asociacijai, kuri kol kas ypatingų gyvybės ženklų nerodo. Patys Fulbright nariai turėtų rodyti daugiau entuziazmo, be kurio stringa visi geri ketinimai.

Gediminas Zemlickas

Universalios kalbų komunikacijos link

Šią vasarą Vilniuje vyko du svarbūs esperanto kalbos klausimams skirti renginiai: 90-asis Pasaulio esperanto kongresas ir 4-asis tarptautinis Nitobės simpoziumas. Pastarasis buvo skirtas kalbų ir bendravimo problemoms šiuolaikiniame pasaulyje bei besiplečiančioje Europos Sąjungoje.

Dar 1921 m. dr. Nitobė Inazas (Nitobe Inazo), Tautų Sąjungos Generalinio sekretoriaus pavaduotojas, dalyvavo 13-ajame Pasauliniame tarptautinės esperanto kalbos kongrese Prahėje (Čekija), kaip oficialus Tautų Sąjungos (tuomet aukščiausios tarpvarysųbinės pasaulio organizacijos) atstovas. Po kongreso jis įteikė Sąjungos Generaliniam sekretoriui atskaitą pavadintą „Esperanto ir Tautų Sąjungos kalbos klausimas“. Savo atskaitoje jis priėjo išvadą, kad „[...] teigimas, jog pasaulio evoliucijai trukdo kalbinės kliūtys nėra paprastas banalumas. Jos yra rūsti grėsmė taikai [...]“. Tautų Sąjunga turėtų paklausti: ar įmanoma tarptautinė pagalbinė kalba? Jeigu įmanoma, kiek ji yra praktiška? Jeigu pakankamai praktiška, ar ją verta paremti? Jeigu taip, ką turi daryti Tautų Sąjunga?

Tačiau ir praėjus 84 metams po jo atskaitos, kalbų politika ir praktika nepagerėjo, ir tarpvarysųbinės organizacijos turėtų atsakyti į tuos pačius klausimus, kuriuos dr. N. Inazas iškėlė savo atskaitoje. Prisimenant toliaregiškus dr. N. Inazo klausimus Pasaulinė esperantininkų sąjunga inicijuoja specialius simpoziumus kalbų komunikacijos problemoms. Straipsnio autorius teko dalyvauti dviejuose (iš keturių) simpoziumuose Prahėje ir Vilniuje. Remdamasis ir kitų simpoziumų medžiaga mėginasi pateikti visų iki šiol vykususių simpoziumų išvadas.

1996 m. Prahėje vykstant 81-ajam Pasaulio Esperanto kongresui ir pažymint 13-ojo Prahos kongreso 75-ąjį jubiliejų buvo nagrinėjamos Tarptautinių organizacijų kalbinės problemos. Berlyne 84-ojo Esperanto kongreso dienomis 2-ojo Nitobės simpoziumo tema buvo *Globalizacija ir kalbų įvairovė*.

1994 m. Pekine Pasaulio kongresų pereinamąją vėliavą Kinijos sostinės meras iškilmingai perdavė Vilniui, įvertinant žymius Lietuvos esperantininkų sąjūdžio pasiekimus ir nuopelnus šios kalbos plėtrai pasaulyje, kad būtų surengtas jubiliejinis 100 metų interkultūrinio komunikavimo 90-asis kongresas.

Pekine vykusio 3-ojo Nitobės simpoziumo tema buvo skirta naujai tarptautinei kalbų tvarkai (*Al nova internacia lingva ordo – Towards a new International language Order*). Prahos simpoziume 81-ojo Esperanto kongreso metu 1996 m. liepos 20–23 d. kartu su žymiais pasaulio filologijos mokslų, lyginamosios kalbotyros, interlingvistikos, terminologijos, mašininio vertimo ir kibernetikos specialistais dalyvavo Jungtinių Tautų Organizacijos, UNESCO, Europos Parlamento ir nevyriausybių organizaci-

jų atstovai. Pasaulio esperantininkų sąjungai simpoziume atstovavo įvairių mokslo ir technologijų, istorijos, kultūros, ekonomikos ir politikos, edukologijos ir vadybos specialistai iš keliasdešimties pasaulio šalių.

UNESCO sveikinime Pekino simpoziumui pabrėžiama, kad žmonija kaip nematerialųjį paveldą, turi tokių nuostabų įrankį – kalbą, gebančią skatinti tarptautinį dialogą bei tarpusavio supratimą.

Pasaulinė Kultūrinės įvairovės deklaracija vieningai priimta 31-ojoje UNESCO Generalinės konferencijos sesijoje 2001 m. parodė jos narių-šalių valią skatinti kalbas, kaip dialogo, taikos ir tarptautinio savitarpio supratimo variklį. Kita vertus, UNESCO aplinkos dokumentas *Ugdymas daugiakalbiame pasaulyje* paskelbtas 2003 m. šešiomis organizacijos darbo kalbomis, parodo aiškų išieitį tašką, leidžiantį kalbos politiką taikyti švietimo sistemoje. Organizacija kviečia savo nars-šalis bei asocijuotus narius pradinėje mokykloje vartoti gimtąją kalbą kaip mokymo kalbą. Be to, pagal 1999 m. 30-osios sesijos nutarimą Gimtosios kalbos diena minima narėse-šalyse kasmet vasario 21 dieną. Kartu pripažįstama kalbų įvairovės svarba daugiakalbiame ugdymui.

Savo ruožtu ir Pasaulinė esperantininkų sąjunga deda vis daugiau pastangų, kad esperanto kalba pasaulyje būtų plačiau vartojama. Dėl bendros tarptautinės kalbos prigimties, neutralios natūralių kalbų atžvilgiu ji labai padeda suartėti tautoms bei palaiko kalbų ir kultūrų įvairovės iniciatyvas pasaulinės tautos labui.

UNESCO sveikinimo pabaigoje pabrėžiama, kad šios dvi organizacijos – UNESCO ir UEA (Pasaulinė esperantininkų sąjunga – *Universala Esperanto Asocio*) toliau derins veiksmus ir tęs savo rūpinimąsi pasaulio tautų tarpusavio supratimu.

4-asis Nitobės simpoziumas vyko Vilniuje 2005 m. liepos 30–rugsėjo 1 dienomis. LR Seimo rūmuose, kur vyko pagrindiniai posėdžiai daugiau kaip 70 dalyvių iš daugiau kaip 20 šalių, tarp jų – 9 naujai įstojusios ES šalys-nares sveikino LR Seimo pirmininko pavaduotojas dr. Vydas Gedvilas, Vilniaus universiteto prorektorius mokslų reikalams prof. Juozas Vidmantas Vaitkus, Lietuvos mokslų akademijos vardu įžanginiu žodžiu simpoziumą sveikino Vilniaus pedagoginio universiteto rektorius prof. Algirdas Gaižutis.

Įvadinę simpoziumo sesiją tema *Kalbų politikos aspektai besiplečiančioje Europos Sąjungoje* pradėjo JAV Hartfordo universiteto anglų literatūros humanistikos, kalbos ir visuomeninių mokslų profesorius, kalbų problemų ir kalbų planavimo mokslinio periodikos leidinio redaktorius Hemfris Tonkinas (Humphrey Tonkin). Nors oficialios simpoziumo kalbos buvo lietuvių, anglų ir esperanto, tačiau dalyviai kalbėjo ir prancūzų bei vokiečių kalbomis.

Simpoziumo dalyvių kalbos buvo labai įvairios. Kopenhagos verslo mokyklos kalbų fakulteto profesorius Roberto Filipsono (Robert Philipson) knygos *Ar tik angliška Europa* autorius pabrėžė, kad jokia kalba neturi likti už mokyklos ribų, atkreipė dėmesį į kalbinio unifikavimo pavojų. Jis priminė Džavacharlalo Neru (Jawaharlal Nehru) mintį, kad nei visi mato kalbos grožį. Jos nemato nei politikai, nei menininkai, o be kalbos negalime nieko gražaus sukurti. Profesorius džiaugėsi susitikimais su esperantininkų sąjūdžio idealistais ir pažymėjo, kad idealizmas yra geriausias pragmatizmo pavyzdys. Tai puikiai parodo ir pastarųjų 15 metų Europos istorija. Apžvelgdamas Europos kalbų politikos padėtį, jis pabrėžė didžiųjų kalbų ekspansiją, priminė, kad gyvenęs ir Lietuvoje dirbęs Liudvikas Lazaris Zamenhofas, kurdamas tarptautinę kalbą, jokių būdu nenorėjęs vienos kalbos, o atvirkščiai, kad neutrali bendravimo priemonė nepažeistų natūralių kalbų įvairovės, saugotų jų išlikimą ir jomis kalbančiųjų kalbinę bei kultūrinę identitetą.

Ispanijos užsienio reikalų sekretorius Anas Polacis (Ano Polacio) dar 2002 m. gruodį klausė: „Ar vieni Europai ir kalba viena?“ Turėtų būti benti 3 pagrindiniai kalbos naudojimo tipai: vidinės darbinės kalbos; dokumentų ir politinės reprezentacijos kalbos; tarnybų kalba Europos Sąjungos piliečiams.

Europos Sąjunga vertimuose iki šiol plėtoja vieną idiomą vienuolikoje dialektų. Dabar mes kalbame vienu balsu, bet daugeliu kalbų, o verčiant į daugelį kalbų sunku gerai išversti. Tarptautinių konferencijų veiksmingumas dėl to gerokai sumažėja. Bolonijos proceso rezultatai turi būti apsvarstyti iš naujo kalbų politikos požiūriu. Bergeno procese jau kalbama apie Aukštojo mokslo tarptautiškumą, nors anksčiau buvo kultūrų, kalbų nacionalinio švietimo ir teisingumo sistemų įvairovė. Skandinavai skatina be anglų kalbos mokytis dar vieną užsienio kalbą.

„Šiandienos utopija – rytdienos tikrovė“ (Viktoras Hugo). Tai, ką rašė Žiulis Vernas fantastinėje knygoje apie kelionę į Mėnulį, 1969 m. įgyvendino JAV mokslininkai.

Nobelio premijos 1994 m. laureatas ekonomikos srityje, Tarptautinės mokslų akademijos San Marine kūrėjas, daugelio pasaulio universitetų profesorius ir garbės daktaras, esperantininkas vokiečių Reinhardas Seltenas (Reinhard Selten) po kelių valandų bendravimo autografavęs savo knygą *Už dvikalbystę Europoje* (vokiečių ir esperanto kalba) su šypsena pabrėžė: „būkime realistai, laukime to, kas šiandien atrodo neįmanoma – vienijasi Europa, turime bendrą ekonominę rinką, bendrą pinigų vienetą, nors tai prieš 25 metus buvo sunkiai įsivaizduojama. Europa žengė nuostabų žingsnį pirmyn nuo 1979 m. Tuomet buvo sunku įsivaizduoti šiandienos Europos reali-

jas. Kas įvyks per ateinančius 25-erius metus? Aš tikiu, kad tie pasikeitimai suteiks ypatingas galimybes Europos kalbų problemas išspręsti per Jūsų gražioje šalyje gimusių neutralią pagalbinę Esperanto kalbą. Tiems, kurie įsitikinę, kad tai neįmanoma, aš noriu dar kartą patarti: būkime realistai, tikėkime tuo, kas atrodo neįmanoma“. Perskaitęs žurnalo *Newsweek* 2005 m. kovo mėnesio 7-ajame numeryje straipsnį *Not Queen's English* (*Ne karalienės anglų kalba*) įsitikinau, kad ir pati „kalbų karalienė“ – anglų kalba, kuria pasaulyje šiandien kalbama daugiau kaip 70 dialektų veikiama vietinių kalbų, išgyvena nelengvus laikus, taigi kalbų ekologijos prasme ir ji pažeidžiama.

Renatas Korsetis (Renato Corsetti), Pasaulinės esperantininkų sąjungos prezidentas, Romos universiteto psichologinės lingvistikos profesorius. Jis nepagalėjo daug šiltų pagiriamųjų žodžių Lietuvai puikiai pasirengusiai Jubiliejiniam Esperanto kongresui ir Lietuvos esperantininkų sąjungos prezidentui, advokatui Povilui Jegorovui ir organizaciniam komitetui, puikiai įgyvendintiems vadybinį projektą ir pakvietė 2,5 tūkst. esperantininkų iš 63 pasaulio šalių. Tai bene didžiausias tarptautinis renginys Lietuvoje ir puikus įvadas rengiantis Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui.

Po kongreso vykęs LR Seimo Kalbų problemų simpoziumas, buvo organizuotas Pasaulio kalbų problemų tyrimų ir dokumentacijos Centro (Vašingtonas, JAV), bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos Seimo Užsienio reikalų komitetu, Lietuvos mokslų akademija ir Vilniaus universitetu. Profesorius H. Tonkinas (JAV) konferencijos vadovo lūpomis padėkojo Lietuvai už gerą 4-ojo Nitobės Kalbų politikos simpoziumo eigą ir darbo sąlygas.

Rugsėjo 8 d. iš Amsterdamo (Olandija) gautame Europos laikraščių Komunikate apie 4-ąjį Nitobės simpoziumą Vilniuje bendru pavadinimu *Grėsminga Europos kalbų ateitis*, rašoma: „25 nacijų Europos Sąjunga turi veikti ryžtingai, jeigu ji nori užtikrinti savo 21 oficialios kalbos būsimą gyvybingumą“, sako tarptautinio susitikimo Vilniuje ekspertai. Šis įspėjimas buvo paskelbtas 2005 m. rugsėjo 22 d. daugiau nei 70 dalyvių, susirinkusių į 4-ąjį Nitobės simpoziumą vardu, tarp kurių universitetų, politikos, vyriausybės tarnautojų, kalbininkų atstovai.

Pagrįstai nerimaujama dėl mažesnių tautų kalbų ateities, įskaitant daugelį naujų ES šalių-narių kalbas, sakė dr. H. Tonkinas. Daugelis sprendimų dabar yra daroma norint sustiprinti Europos vienybę, bet neatsižvelgiama į jų kalbinę turinį. Tarp Simpoziumo, vykusio LR Seimo rūmuose, dalyvių buvo Lietuvos, Latvijos, Lenkijos, Slovakijos ir Slovėnijos parlamentarų. Jie visi sutiko, kad jų nacionalinės kalbos ES viduje rizikuoja nuslysti į šalį. Konstitucinės sutarties vertime į latvių kalbą

Algimantas Piliponis

buvo daugiau kaip 500 klaidų, pažymėjo Latvijos švietimo ir kultūros ministrė I. Druvieta. Kaip tokiais sąlygomis galima normaliai diskutuoti? Dr. Francis Grinas (Francois Grin), Ženevos universiteto ekonomikos profesorius, pateikė ekonominį privalumą Didžiajai Britanijai įvertinimą plačiai naudojant anglų kalbą priešingai nei platesniam kalbų mišiniui Europos Sąjungoje. Netgi pagal kukliausius apskaičiavimus, tokie permokėjimai Didžiajai Britanijai siekia daugiau kaip 10 mlrd. eurų per metus, sakė dr. F. Grinas. Aktyvesnė daugiakalbė politika kainuotų panašiai, bet paskirstytų išteklius ir privalumus daug tolygiau.

Baigiamasis Simpoziumo dokumentas, kurį suredagavo vienas iš organizatorių dr. M. Fetasas, kviečia ES nars-šalis bendradarbiauti plėtojant bendros kalbos aplinką, kuri sudarytų pusiausvyrą, viena vertus, ginant ir pozityviai pripažįstant kalbų įvairovę, antra vertus, būtiną veiksmingai ir kokybiškai bendrauti visiems Europos Sąjungos piliečiams. Simpoziumą parėmė Esperanto kalbos studijų fondas (*Esperanto Studies Foundation*) iš Vašingtono.

Norėčiau priminti, kad jubiliejiniame Pasaulio esperantininkų kongreso Vilniuje globėjas buvo Respublikos Prezidentas Vladas Adamkus, garbės komitete buvo LR Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas, prof. Vytautas Landsbergis, švietimo ir mokslo ministras dr. Remigijus Motuzas, Europos Komisijos narė Dalia Grybauskaitė, Henrikas Juškevičius (UNESCO), prof. habil. dr. Zenonas Rokas Rudzikas, poetai Justinas Marcinkevičius ir Tomas Venclova, prof. Zigmas Zinkevičius ir kiti žymūs visuomenės, mokslo bei kultūros atstovai.

Dar 1996 m. LR Prezidentas Algirdas Brazauskas Lietuvoje priėmęs tuometinį Pasaulio esperantininkų sąjungos prezidentą, profesorį Ly Čong Jeng (Lee Chong Yeng) iš Pietų Korėjos, sutiko būti Esperanto draugu, ir tai buvo pirmas žingsnis, kad būtų pakviestas į Lietuvos sostinę Vilnių tarptautinis Esperanto kalbos kongresas ir 4-asis Nitobės simpoziumas.

Algimantas Piliponis,

Kongreso organizavimo komiteto narys, atsakingas už Kalbų problemų simpoziumą

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizaineris Arūnas Cironka

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel./fax. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius